

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2015

Simona Rýdlová

Zadání bakalářské práce

Autor:	Simona Rýdlová
Studium:	F11256
Studijní program:	B7105 Historické vědy
Studijní obor:	Prezentace a ochrana kulturního dědictví
Název bakalářské práce:	Divadelní budovy ateliéru Fellman a Hellman na území České republiky
Název bakalářské práce AJ:	Theater Buildings by Fellman and Hellman Studio in the Czech Republic

Anotace:

BP se bude zabývat divadelními budovami, které v českých zemích realizoval vídeňský architektonický ateliér Fellmann a Helmann (Praha, Brno, Liberec, Jablonec nad Nisou, Mladá Boleslav, Karlovy Vary). Ke každé budově bude zpracována její historie, architektura a fotodokumentace. Literatura nebo archivní fondy: Hilmera, Jiří. Česká divadelní architektura. Praha, 1999. Javorin, Alfréd. Divadla a divadelní sály v českých krajích. Praha, 1949. Zídková, Anna. Fellner a Helner v Karlových Varech. Karlovy Vary, 1997.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Oponent: PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4.12.2012

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Divadelní budovy ateliéru Fellman a Helman na území České republiky

Průvodce po stavbách

Bakalářská práce

Autor: Simona Rýdlová

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Hradec Králové 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Daně Musilové, Csc. za poskytnutí odborného vedení a konzultací při zpracování práce. Dále chci poděkovat svým rodičům za jejich dlouhodobou podporu při studiu a za jejich značnou obětavost a trpělivost.

Anotace

RÝDLOVÁ, SIMONA. *Divadelní budovy ateliéru Fellman a Helman na území České republiky, Průvodce po stavbách*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015, 65 s. Bakalářská práce

BP se věnuje činnosti vídeňské architektonické kanceláře - ateliéru Fellmann a Helmann na území České republiky. Práce se zaměřuje na jejich divadelní budovy, a sice Městské divadlo v Karlových Varech, Městské divadlo v Liberci, Městské divadlo v Jablonci nad Nisou, Státní operu v Praze, Mahnerovo divadlo v Brně a Městské divadlo v Mladé Boleslavi. První kapitola se věnuje fenoménu Fellman a Helman, společným rysům staveb a jejich následné zasazení do obecného kontextu architektury 19. a 20. století. Druhá kapitola vychází z fotodokumentace a soustřeďuje se na architektonický rozbor, historický vývoj, kulturní život. Třetí kapitola je zaměřena na průvodcovskou část ve smyslu poznávacího zájezdu po těchto divadlech, zahrnuje průvodcovský text, trasu, itinerář, harmonogram a kalkulaci.

Klíčová slova: Architektura, Historismus, Eklektismus, Fellner, Helmer

Annotation

RÝDLOVÁ, SIMONA. *Theater Buildings by Fellman and Hellman Studio in the Czech Republic*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2015, 65 pp.

Bachelor Degree Thesis

Topic of the bachelor thesis is the activity of the Viennese architectural studio Fellmann Helmann in Czech Republic. The thesis focuses on the theater buildings, namely Municipal theatre in Karlovy Vary, the Municipal theatre in Liberec, the Municipal theatre in Jablonec nad Nisou, the State opera in Prague, the Mahner 's theatre in Brno and the Municipal theatre in Mladá Boleslav. The first chapter discusses the phenomenon Fellman and Helman, common features of buildings and their subsequent insertion into the general context of the architecture of the 19th and 20th century. The second chapter is based on photo documentation and focuses on architectural analysis, historical development and cultural life. The third chapter includes guiding part in terms of cognitive tour at these theaters, providing guided tour text, route, itinerary, schedule and costing.

Keywords: Historicism, Architecture, Eclecticism, Fellner, Helmer

Obsah

Úvod.....	9
1. Kapitola - Ateliér F&H.....	12
1.1 19. století a fenomén F&H.....	12
1.2 Společné rysy staveb.....	14
1.2.1 Bezpečnostní prvky.....	18
2. Kapitola - Architektonický a historický vývoj divadel ateliéru Fellner a Helmer.....	19
2.1 Městské divadlo Mladá Boleslav.....	19
2. 2 Městské divadlo Karlovy Vary.....	25
2. 3 Mahenovo divadlo v Brně.....	30
2. 4 Státní opera v Praze.....	35
2. 5 Divadlo F. X. Šaldy (Liberec).....	39
2. 6 Městské divadlo Jablonec nad Nisou.....	43
3. Kapitola - poznávací zájezd divadelní architektury ateliéru Fellner a Helmer.....	46
3.1 Stopy vídeňského ateliéru v českých krajích.....	46
3. 1. 1 Itinerář.....	46
3. 1. 2 Program zájezdu.....	48
3. 1. 3 Podrobný rozpis zájezdu.....	50
Závěr.....	67
Seznam pramenů a literatury.....	69
Příloha 1 - fotodokumentace.....	72
Příloha 2 – propagační tiskovina.....	83

Úvod

Devatenácté století je fascinující období, jelikož se od všech předchozích období odlišuje značnou měrou¹ a výraz těchto změn lze pozorovat i v architektuře budov. Ať už se jedná o přerod mentality, bouřlivý vývoj věd, průmyslovou revoluci, urbanistický vývoj nebo stoupající význam tradic a umění, to vše v architektuře vedlo k rozvoji historismu, asi nejvíce diskutovaného architektonického slohu. Když se vyskytla možnost hlouběji probádat architekturu devatenáctého století, ráda jsem se této příležitosti zhostila.

Toto své zkoumání jsem se rozhodla realizovat prostřednictvím jednoho z nejslavnějších architektonických ateliérů v prostoru Rakousko-Uherska, ateliéru Fellner a Helmer, fungujícího 43 let. Za svou éru tito architekti realizovali po celé Evropě na 200 staveb. V českém prostoru jich nalezneme 30, šest z nich jsou stavby divadelní, kterým jsem se rozhodla práci zasvětit, také právě proto, že problematika divadel 19. století velmi dobře demonstruje kulturu a mentalitu oné doby. Konkrétně se jedná o Městské divadlo v Karlových Varech, Městské divadlo v Liberci, Městské divadlo v Jablonci nad Nisou. Dále Státní operu v Praze, Mahenovo divadlo v Brně a Městské divadlo v Mladé Boleslavi.

Cílem bakalářské práce je vytvořit průvodce po divadelních budovách Fellner a Helmer, vyhotovit komplexní popis divadelních budov a popsat obraz jejich kulturního života. Dále pak zhodnocení raných a pozdních projektů ateliéru a rovněž vyslovení toho, zda má tvorba tohoto ateliéru charakteristické znaky. Práce by měla přiblížit slohové prvky použité na budovách a jejich následné prolínání a rovněž vyslovit předpoklady, které z dané problematiky vyplývají.

¹ Nastala doba národní emancipace a sebeurčení.

Zdroje, ze kterých jsem čerpala, byli okresní archivy a literatura. V případě literatury jsem vycházela z Hoffmannovy² dizertační práce, která se stala inspirací i Anně Zídkové³, rovněž mi její publikace posloužila k dotvoření obrazu o vídeňském ateliéru, neboť analyzuje Fellnera a Helmera v evropském měřítku. Užitečnou příručkou mi byl Slabikář návštěvníků památek⁴, který jsem využívala při analýze budov a při užívání správné terminologie. Publikace od Jiřího Orta⁵ mne podrobně seznámila s divadelním osvětlením a umožnila se mi blíže věnovat bezpečnostním prvkům, z nichž pak vycházelo vlastní hodnocení. V případě archivních pramenů jsem využívala především fondy okresních archivů a archivů města. V Brně⁶ se nacházejí zmínky o bezpečnostních normách a plány budovy. V Jablonci nad Nisou⁷ jsem našla personální soupisy, soupisy her i herců a korespondenci ředitelů divadla. V Karlových Varech⁸ je přístupná dokumentace her a plánů. Na plány a fotografie jsem se zaměřila také v Liberci⁹, kde jsou plakáty, mapy a plány velmi dobře zachovány, je zde také bohatý fotoarchiv obsahující dobové fotografie. V Mladé Boleslavi¹⁰ je již patrná značná torzovitost, ale plány, plakáty a mapy mi byly také předloženy. Na obrazové archiválie jsem se zaměřila především proto, že další materiály, o které jsem měla zájem, byly nepřístupné nebo patřily soukromým vlastníkům.

Práce, vyjma literární rešerše, vychází z analytického výzkumu dostupných archivních pramenů a literatury. Na základě vnitřního kritického zhodnocení jejich obsahu podala přehled o zkoumaných budovách, jejich původu a regionálnímu vývoji a působení důležitých prvků

² Hans-Christoph HOFFMANN, Die Theaterbauten von Fellner und Helmer, München 1966.

³ Anna ZÍDKOVÁ, Fellner a Helmer v Karlových Varech, Karlovy Vary 1997.

⁴ Jaroslav HEROUT, Slabikář návštěvníků památek, Pardubice 1994.

⁵ Jiří ORT, Budiž světlo žárové/Es werde glühend licht, Brno 2007.

⁶ Archiv města Brna, fond Německé divadlo I, in. č. 72, 73.

⁷ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, fond Městská národní výbor, in. č. 46 a fond Archiv města Jablonec nad Nisou in. č. 1686, 2398, 2405.

⁸ Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Městské divadlo Karlovy Vary 1817 – 2004.

⁹ Státní okresní archiv Liberec, fond Archiv města Liberec, TSML 23, karton 17.

¹⁰ Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Sběrka map a plánů, in. č. P/I-38, P/I – 46, P/I – 47.

v uvedených lokalitách. Divadla budou porovnána srovnávací metodou (jednotlivě i mezi sebou) v komplexním pohledu na danou problematiku. Průvodcovská část vycházela z metodologie běžně užívané v cestovním ruchu.

Bakalářská práce je strukturována do tří hlavních částí, a sice, první část se věnuje fenoménu Fellner a Helmer, hodnocení použitých prvků v architektuře, srovnání společných znaků. V části druhé je u každé budovy její architektonický rozbor, historický vývoj, fotodokumentace, dále se soustřeďuje na hry a herce, umělce a kulturní život v 19. století a na počátku 20. století, který se odehrával v blízkosti těchto divadel. A jelikož obor mého studia, Prezentace a ochrana kulturního dědictví, je oborem multidisciplinárním, bakalářská práce ve třetí části vyústí v komplexně zpracovaný poznávací zájezd, obsahující průvodcovský text, trasu, itinerář, harmonogram a kalkulaci.

1. Kapitola - Ateliér F&H

Ferdinand Fellner se narodil v roce 1847 do rodiny, kde se projektováním budov zabýval už jeho otec, který byl zakladatelem ateliéru. Když se otcův zdravotní stav zhoršil, musel ve svých čtyřiaadvaceti letech Ferdinand Fellner mladší rodinný odkaz převzít. Poprvé se jeho nadání uplatnilo při zbudování Prozatímního divadla v Brně roku 1870. Jeho otec umírá v roce 1871. V té době již (od roku 1868) pracuje Hermann Helmer jako kreslič. V roce 1870 vyhrál vlastním jménem soutěž na divadlo ve Varaždině (Chorvatsko). Sloučením ateliéru v roce 1873 vzniklo architektonické duo, které se navzájem doplňovalo. Fellner měl organizační a komunikační dovednosti, uměl lépe jednat s lidmi a Helmer stál za technickou stránkou projektů. Později si začali práci organizovat jinak. Každý vedl svůj samostatný projekt, zachovávali ale jednotnou strukturu a jednotnou hlavičku. Vzájemná spolupráce trvala až do doby, kdy Ferdinand Fellner umírá, do roku 1916. Firma funguje ještě další tři roky, do smrti Helmera.

1.1 19. století a fenomén F&H

Ateliér Fellner a Helmer rozbil vžité architektonické a stavební zvyklosti své doby. K divadelním stánkům totiž přistupovali jinak než ostatní architekti, kteří se za každou cenu snažili o stavbu honosných budov. Vnesli do dějin architektury prvky, které se později ukázaly jako zásadní pro vývoj moderní architektury. Přístup ostatních architektů budovu co nejhonosněji nazdobit byl tradiční a mnohdy až zastaralý. Fellner a Helmer tuto stránku nebrali jako prioritní a za tento svůj přístup byli také ostře kritizováni. Někdy se to prolínalo do sporů obyvatel měst s radnicí, jindy vedení města reagovalo negativně a stavbu zadalo jiným projektantům. Přesto však jejich ateliérem prošlo na tři sta projektantů, a vytvořili plány pro dvě stě budov v Evropě, u nás jich máme na padesát,

z toho sedm divadelních. Projektovali však každou nabídku, kterou mohli jen trochu akceptovat – nemocnice, obytné domy, hotely, atypické zásahy do podoby měst (celkový charakter Karlových Varů) nebo i továrny.¹¹

Jedním z důvodů, proč vůbec mohl být ateliér tak populární a co určilo jeho budoucí specializaci, bylo také to, že zřejmě pochopil a včas reagoval na divadelní horečku, která se ve druhé polovině 19. století ukazovala jako vrcholící, o čemž svědčí i Schillerova slova: „*Teprve tehdy budeme národem, až budeme mít velké národní divadlo*“.¹² Snahy divadelní obec nějak organizovat a usměrňovat byly výrazem vlasteneckého myšlení a odrážely se právě v architektuře.

Ateliér F&H proslul díky velmi rychlým zpracováním projektů, rychlému realizování staveb, zásadně ne nikdy na úkor kvality, v začátcích plynule navázaly a dokončily projekty Fellnerova otce, čímž si získali důvěru a respekt. Architekti byli spolehliví a levní (ačkoli byl někdy rozpočet překročen, např. v Liberci, ne ale jejich vinou). Plnili stanovené termíny a mnohdy dokončili stavbu ještě před domluveným termínem. Reagovali na proměny doby, používali nové moderní technologie a přizpůsobovali se aktuálním potřebám budov. Jako první začali dbát na bezpečnost divadelních budov. Dobře si však uvědomovali nutnost přesného pochopení účelu stavby, ekonomický úkol stavby, a i správnou volbu použitých materiálů a vhodných konstrukcí.¹³ Svou roli sehrál i urbanizační proces, stavělo se hojně a často převládala kvantita nad kvalitou, na tuto politiku však Fellman s Helman nepřistoupili. O čemž svědčí i skutečnost, že jejich budovy jsou již prověřeny časem a stále slouží svému primárnímu účelu.

¹¹ František PADRTA, Jan STRNAD, Dieter KLEIN, *Městské divadlo v Jablonci nad Nisou*, Jablonec nad Nisou 1998, s. 40.

¹² Pavel KOHN a kol., *10 let českého divadla v Karlových Varech*, Karlovy Vary 1955, s. 9.

¹³ Archiv města Brna, fond Německé divadlo I, in. č. 72.

1.2 Společné rysy staveb

Raná a pozdější tvorba ateliéru nese výrazné rozdíly. Některé kulturní stánky od sebe dělí až dvacet let. A jelikož se mentalita lidí, nálada a módní trendy každé doby zrcadlí v architektuře, některá z divadel ateliéru se od sebe architektonicky liší natolik, že jejich jediným jmenovatelem zůstaly ony slavné a bezpečnostní prvky. Zatímco rané stavby jsou zasaženy historizujícími slohy, pozdější bývají spíše secesní, jako je tomu u Jabloneckého divadla, které z řady divadelních staveb vybočuje nejvíce. Ať už byl primární sloh budov jakýkoli, nikdy nebyl zcela čistý. Se secesí se prolínalo novobaroko, ostatní historizující slohy mezi sebou navzájem. Divadla jsou ze začátku ovlivněna severoitalským proudem, tj. užívání typické bosáže a hojně aplikované heroické motivy. Ateliér si zakládal na dobrém jménu a spolupracoval vždy s lokálními staviteli a dodavateli. U každého divadla je dodržena koncepce dělení tří střech, byl to nejefektivnější způsob zpracování. V porovnání s divadly v Evropě můžeme říci, že prostor Rakousko-Uherska byl založen konzervativněji. V následujících rekonstrukcích však Fellner a Helmer dokázali dodržovat původní charakter budov, zatímco v ostatních zemích je mnohokrát změněn celkový ráz budovy.

Za porovnání jistě stojí Zídkovy stavby (Hankův dům, Národní divadlo), které jsou svým pojetím důrazné. Zídek dokázal u divadla dosáhnout dojmu, že divadlo stojí v rovině, ačkoli ve skutečnosti byla stavební plocha nepravidelná (Fellman a Helman se těmito problémům raději vyhýbali a hledali méně složité terény) nebo velmi okázalé a odvážné stavby podle Gottfrieda Sempera (Semperoper, Hoftheater), z jehož zásad patrně vycházeli i Fellner a Helmer. Semper byl zastáncem totiž toho, že tvorba slohu vychází z jeho přirozených vlastností a musí být zachována účelnost budovy a i interiér by měl být spíše funkční. Je zajímavé, že

ačkoli byla jeho tvorba považována za geniální už ve své době, větší pozornost vyvolalo dílo Garnierovo¹⁴. Bezpečností se tehdejší budovy nemohly F&H vyrovnat, jelikož byly určeny pro obrovský počet diváků, kteří by byli v případě nouzového odchodu dezorientováni. Za zmínku stojí i Charles Garnier a jeho Opéra Garnier, honosná, bohatě zdobená budova s mnohými opakujícími se prvky a prvními protobezpečnostními prvky. Ty se ovšem od tvorby našeho ateliéru lišily, jelikož pod budovou byla navržena podzemní nádrž, na svou dobu skvělý nápad, ale s nevýhodou nutnosti stálé údržby. Důležitá je i tvorba Alexandera Grafa (Městské divadlo Znojmo, Severočeské divadlo opery a baletu Ústí nad Labem, Divadlo Antonína Dvořáka), jehož divadla, díky tomu, že byl spolupracovníkem ateliéru F&H, dodržují také užívání kombinace novobaroaka a novorenesance. Při srovnání budovy opery navržené Van der Nüllem lze pozorovat jistou podobnost s libereckým divadlem, jako jsou plastiky a nárožní rizality, ovšem systém dvou arkád a kompozičně jeviště a hlediště jsou uzpůsobeny odlišně.

Výrazným jmenovatelem společných prvků je také syntetický eklekticismus. Divadla přechází z historizujících slohů do secese a někdy jsou architektonicky spojovány prvky do nově vzniklých celků, které nelze přiřadit čistě k nějakému slohu. U Fellnera a Helmera se velmi často jednalo o použití novorenesančního vstupu a klasicistního průčelí dále kombinovaného s ornamenty evokující již secesní tendenci, často vycházející z orientální inspirace. Zastupující ženské prvky na budovách můžeme chápat i jako odraz emancipace žen, nemusíme je nutně považovat za symboly erotična a krásy. U Fellnera a Helmera však zřídka docházelo k výraznějšímu porušování proporcí nebo disharomii prvků, to bylo spíše specifikum architektů jako byl Paul Sedille¹⁵, Paul Abadie¹⁶,

¹⁴ Jindřich VYBÍRAL, Česká architektura na prahu moderní doby, Praha 2002, str. 99.

¹⁵ Francouzský architekt žijící v letech 1836 – 1900, navrhl Obchodní dům Le Printemps či renovaci soukromého divadla Théâtre du Palais-Royal.

¹⁶ Podle jeho návrhu vznikla bazilika Sacré-Cœur, žil v letech 1812 – 1884.

Victor Baltard¹⁷ či Louis de la Censerie¹⁸, čímž se architektura Fellnera a Helmera stává sama o sobě ojedinělou v architektuře 19. a 20. století. Jako architekti měli jistou volnost, nutno ovšem říci, že patřili spíše k středoproudým projektantům (klasické až střízlivé tendence). Koneckonců, kancelář musela prosperovat a jejich stavby byly oblíbené, nebyl tedy výrazný podmět k tomu dospět větší okázalosti, ačkoli otevření divadla vždy vyvolalo debaty, především v Liberci a Jablonci n. N.

Divadlo se jako městská stavba ocitá v kompromistu technicky funkční architektury a architektury historizující a pro konec 19. století a počátek 20. století se volné mísení slohů na jedné budově nabízí jako jediná vhodná varianta nevyvolávající negativní reakce zadavatelů. Přesycenost historizujícími slohy vedla k nástupu secese a F&H se těmto změnám dobře přizpůsobovali. Činili ji svým vlastním pojetím, ačkoli jejich inspirace v mladoboleslavském divadle částečně vycházela z Hortova¹⁹ návrhu domu Ing. Tassela v Bruselu. Parametry budovy jsou jiné, divadlo je funkčně přizpůsobené, ale nese podobné prvky, jak vidno při bližším zkoumání (barevnost, dekor), toto můžeme pozorovat i u Hortova vlastního domu. Belgická secese je vedle německé nejbližší formou secese F&H. Secesní architektura v Čechách měla své limity, někdy se nezdála zastupitelům dostatečně důstojná nebo byla až příliš netradiční, proto byl užíván secesní dekor, nikoli kompoziční pojetí typické secese. Z těchto důvodů jsou právě tolik rozdílné stavby španělské, a nemusíme chodit daleko, rozdílné jsou i stavby Jurkovičovy²⁰, Polívkovy²¹ nebo Josefa Franty²².

¹⁷Navrhl pařížský kostel sv. Augustina, žil v letech 1805 – 1874.

¹⁸ Belgický architekt žijící v letech 1838 – 1909, z jehož návrhu vzešlo nádraží Antwerpen-Centraal.

¹⁹Victor Horta, belgický architekt žijící v letech 1861 – 1947.

²⁰Dušan Samo Jurkovič, slovenský architekt žijící v letech 1868 – 1947, autorem lázní Luhačovic, Peklo u Nového Města nad Metují.

²¹Osvald Polívka, žijící v letech 1859 – 1931, dům Topičova nakladatelství a bývalé pojišťovny Praha.

²²Profesor architektury na ČVUT, žil v letech 1856 – 1954, autorem návrhu Budovy hlavního nádraží.

Stavebním materiálem běžně užívaným ateliérem bylo dřevo na krovy ve dřevěných soustavách nebo z ocele pro větší rozpětí a trámové stropy, kámen se užíval buď pro stavby s náročnějším rozpočtem, aby se jejich cena více nezvyšovala nebo pro základy (dražší variantou byl beton) a sklepy. Použití hlíny v pálené formě jako cihly, dlažby a střešní krtiny nebylo nic neobvyklému. Omítka byla používána pro interiér i exteriér. Kovy, především železo se užívaly v podobě železobetonu a litina se užívala v konstrukci krovů. S železem se používalo sklo, což bylo typické pro pozdní tvorbu ateliéru.

Konstrukčně vycházel ateliér z dobových zvyklostí. Zdivo bylo omítané, zapuštěné ve stěnovém systému. Pilíře a sloupy byli zděné, výjimečně kovové. Svislé nosné konstrukce z kovu byly typické spíše pro nadcházející období architektury - modernu.

1.2.1 Bezpečnostní prvky

Bezpečnostní prvky jsou důležitým aspektem ze třech různých hledisek. Jednak jsou výsledkem toho, jakým směrem se činnost ateliéru v budoucnu odvíjela. Dále je nutné přiznat, že díky aplikovaným bezpečnostním prvkům přispěl ateliér i k tomu, že dnes jsou budovy stále využívány ke svým původním účelům. Co je ovšem důležitější, je skutečnost, že ateliér položil základy i dnešních norem.

Zcela jednoduchým bezpečnostním prvkem byla zásada, aby budova byla samostatně stojící²³, neboť takové opatření předcházelo šíření případného požáru. Proto byl také dáván důraz na dostatečně velký prostor v okolí budov a před vchodem.²⁴ V divadlech bylo užito žárovkového osvětlení. Tam, kde nebylo možné užít striktně žárovky, byla alespoň kombinace plynového a žárovkového osvětlení. Výhodou bylo instalování ústředního topení, jež také předcházelo vzniku požáru. V interiéru byl k dispozici telegraf, takže bylo možné požár ihned ohlásit a zavolat pomoc. Promyšlený systém železných opon uměl divadlo rozdělit na části a zamezit šíření ohně. Železné opony mohly být spuštěny během několika vteřin, z estetických důvodů byly dokonce malované, nikdy však nenahrazovaly pýchu každého divadla, plátěnou oponu.

²³ Archiv města Brna, fond Německé divadlo I, in. č. 73.

²⁴ V literatuře jsem objevila i tvrzení, že prostor kolem divadel byl dán kvůli začínající pásové výrobě automobilů, což nepovažuji za pravděpodobné, jelikož ateliér fungoval už třicet let před tím, než pásová výroba vůbec začala.

2. Kapitola - Architektonický a historický vývoj divadel ateliéru Fellner a Helmer

2.1 Městské divadlo Mladá Boleslav

základní informace	
doba výstavby	1905–1909
styl budovy	sloh neobarokní a secese
architekti	Ferdinand Fellner Edmund Helmer Emil Králík Jan Kříženecký
slavnostní otevření	21. listopadu 1909 představením Lucerna od Aloise Jiráska

Prvopočátky divadelní tvorby v Mladé Boleslavi lze nalézt ještě před rokem 1840, kdy zde působilo už několik divadelních spolků, především neprofesionálního charakteru, ale s o to většími snahami. Hrál se hlavně v hostincích. A jelikož zde „*divadelní společnosti nalézaly od dávna vždy vlídného přijetí,*“²⁵ bylo tedy v roce 1840 rozhodnuto o zbudování alespoň ochotnického jeviště U zlatého věnce²⁶, kde se hrálo většinou německy. Z českých dramatiků, kteří se zde uplatnili, můžeme zmínit V. K. Klicperu a jeho hru *Žižkův meč*²⁷. Protože se však divadelní společnost neustále rozrůstala, sdružila se nakonec ve spolek zvaný Kolár.

²⁵ V. F. RUDOLF – Jan SLAVÍK – K. KRAUS a kol., *Mladá Boleslav ve službách doby a pokroku*, Mladá Boleslav 1912, s. 5.

²⁶ Tehdejší oblíbený hostinec.

²⁷ Veselohra o vlastenectví a česko-německých vztazích.

Město samozřejmě procházelo neustálým urbanizačním vývojem²⁸, který nebyl zprvu tak výrazný, jelikož stopy doby temna ještě zcela nevyčpěly, ale stavěly se školy, chudobinec a radnice. Součástí nové radnice se stalo také divadlo, kde byla v roce 1870 odehrána ochotnická představení od režiséra Františka Kolára.²⁹ Tyto prostory ochotnické spolky užívaly třicet čtyři let, pak došlo k jejich uzavření kvůli technicky a bezpečnostně nevyhovujícím podmínkám. Toto divadlo mělo 400 míst k stání a 256 míst k sezení,³⁰ z čehož můžeme usuzovat, že o kulturní a společenské aktivity byl v Mladé Boleslavi velký zájem. Roku 1904 byla odehrána poslední veselohra „Hloupý kousek“, jejímž autorem byl Franz von Schönthan.³¹

Následovala řada jednání, pro něž byl zvolen zvláštní výbor. Zastupitelé si museli poradit s nátlakem části obyvatel a původní budovu zrekonstruovat, nakonec bylo rozhodnuto o zbudování nového divadla. K vypracování projektu byl přizván český architekt Antonín Balšánek a architekti Fellner a Helmer. Za poměrně bouřlivého nesouhlasu zvítězil vídeňský ateliér. Radnice argumentovala příznivějším rozpočtovým návrhem, v této době již byl ateliér F&H rovněž znám svou precizností. Je nutné si uvědomit, že divadlo bylo tehdy chápáno jako vysoce důležitý prvek působící na národní cítění a veřejnost přirozeně chtěla české zastoupení. Návrh budovy měl však také řadu bezpečnostních a dispozičních výhod.

Pro stavbu byl určen pozemek bývalé Šámalovské zahrady³² (podle dobových map s číslem popisným 263³³), což navrhoval divadelní spolek Kolár již od roku 1903, o rok později byla tato skutečnost odsouhlasena osmičlennou divadelní komisí. Budova urbanisticky zapadá do

²⁸ Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Sběrka map a plánů, in. č. P/I – 46.

²⁹ Komédie „On nežárí“ a „Prach do očí“.

³⁰ Alfréd JAVORIN, *Divadla a divadelní sály v českých krajích*, Praha 1949, s. 122.

³¹ rakouský spisovatel a novinář.

³² Luděk BENEŠ – Karel HERČÍK – František SKŘÍPEK a kol., *Městské divadlo Mladá Boleslav 1909 – 1999*, Mladá Boleslav 1999, s. 22.

³³ Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Sběrka map a plánů, in. č. P/I – 47.

architektonicky bohaté čtvrti a tvoří přirozenou linii v blízkosti ostatních budov (gymnázium, bankovní dům).³⁴ V roce 1905 bylo svěřeno vypracování plánů vídeňskému ateliéru. Celkové náklady na vybudování nového městského divadla čítaly 280 000 K, z čehož činil honorář pro autory projektu 11 000 K. Základní kámen byl položen 12. listopadu 1906. Stavební práce byly svěřeny místnímu rodákovi, staviteli Antonínu Hercíkovi. Původně se plánovalo dokončení stavby k roku 1908, což se nakonec nemohlo uskutečnit. Velkou komplikaci způsobila představa města, že původní návrh od Fellnera a Helmera v duchu italské neorenesance nebyl podle zadavatelů dostatečně honosný. Byl tedy naposledy přepracován, do secese, aby navozoval zdobnější dojem.³⁵ To měli na starost architekti Emil Králík a Rudolf Kříženecký.³⁶ Původní návrh budovy byl pozměněn, dispozičně byl ale zachován podle F&H, včetně interiéru, jehož návrh se nesl v neobarokním duchu. Stavba se nejen prodloužila, nýbrž i prodražila, konkrétně bylo nutno k původní částce připočítat dalších 220 000 K. Stavebníci dokončovali práce pod zvýšeným tlakem veřejnosti. Kýžený den nastal 21. listopadu 1909, zahájeno bylo divadelní hrou od Aloise Jiráka *Lucerna*.³⁷ Dále se zde hrály hry divadelního spolku Kolár, např. *Jiný vzduch*. Následoval *Faust* či *Strakonický dudák*, od 19. února až do 25. března 1918 se pořádal také hudební festival s důrazem na českou hudbu (Smetana, Dvořák, Novák, Suk). Všestudentský spolek pořádal ve dnech 23. – 31. srpna 1919 Studentské dny, kde vystupoval mistr Ondříček. Křeslo tehdy stálo 8 K, stání a přízemí 2 K a studentský lístek 1 K. Navazovaly hry od klasiků, například Moliérův *Tartuffe*, komedie o pěti dějstvích přeložená Bohdanem Kaminským.

³⁴ Dnes sídlo Komerční banky.

³⁵ Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Sběrka map a plánů, in. č. P/I – 38.

³⁶ V. F. RUDOLF – Jan SLAVÍK – K. KRAUS a kol., *Mladá Boleslav ve službách doby a pokroku*, Mladá Boleslav 1912, s. 8.

³⁷ Jiří HILMERA, *Česká divadelní architektura*, Praha 1999, s. 44.

Budova divadla je dlouhá 40 metrů a široká 28 metrů. V jejím průčelí se tyčí dva obdélníkové pylony³⁸, což je architektonický prvek, který se dochoval z doby staveb staroegyptských chrámů – tvarem věžovitě komolé jehlany jsou stavěny v páru a bývají propojeny mostkem. Kromě jiného je jejich účelem umocnit monumentalitu stavby, neboť nabízejí mnoho prostoru pro vytvoření dekorativních prvků. Zde jsou završeny dvěma plastikami od Jana Štursy – Probuzení národa a Vítězství umění, dobová symbolika je zcela evidentní. V samotném středu mezi pylony je malý balkon, jemuž dominuje socha Thálie.³⁹ Balkon podpírají dva nosné sloupy a mezi nimi, v průčelí budovy se nese nápis „Umění síla života“. Celou budovu zdobí také různé opakující se prvky, jako jsou festony, tedy závěsy inspirované flórou nebo ovocem. Dále jsou zde pak věnce a skvěle zachované barevné keramické maskarony⁴⁰, které nejsou pro secesi v tomto zpracování úplně typické, často vidáme totiž tyto podoby lidských tváří spíše jako štuk. Fasáda budovy je bílá se zdobenou průběžnou pásovou bosází bez svislého dělení⁴¹, což obsahoval i v původní návrh od F&H, okna jsou dnes modrá, což je výsledek rekonstrukce z roku 2010. Portál zastřešuje markýza s pěti elektricky ovládanými lucernami, oba tyto prvky jsou doplněny o prosklení, typické pro secesi. Markýza a z ní vyvedené sloupy jsou kovové, opatřené světlým modrozeleným nátěrem. Sloupy mají ve výšce markýzy monogramy MB, které jsou jako jediné pozlacené. Původně do divadla vedlo jedenáct vchodů, dnes je jich dvanáct. V roce 1937 byla k budově přistavěna kulisárna.⁴² Divadlo tak získalo tvar „T“. Jinak návrh počítal se vším nezbytným – vedle jeviště a hlediště byla zbudována ladírna, šatny pro herce, kancelářské místnosti, truhlárna, krejčovna, nábytkárna, rekvizitárna a dílna pro elektrikáře.⁴³ Je tedy patrné,

³⁸ Nejstarší dochovaný důkaz užití pylonu pochází přibližně z let 2137 – 1994 př. n. l.

³⁹ Múza komedie, zpěvů a básnictví dle řecké mytologie.

⁴⁰ V literatuře se objevuje i pojem masky.

⁴¹ Užívá se hojně v neorenesanci.

⁴² Alfréd JAVORIN, *Divadla a divadelní sály v českých krajích*, Praha 1949, s. 122.

⁴³ Alfréd JAVORIN, *Divadla a divadelní sály v českých krajích*, Praha 1949, s. 123.

že budova měla být co nejvíce soběstačná, o čemž svědčí jak vytápění – ústředním topením a parou o nízkém tlaku, tak také celková elektrifikace, jinak by to ani u Fellnera a Helmera nešlo. Střecha je sedlová, ale není v jedné rovině. Toto změnil zásah z roku 1937, vyvýšená část je pak mansarda.

Zajímavostí je železná opona o váze 16 metrických centů, visící na čtyřech ocelových lanech.⁴⁴ Tento bezpečnostní prvek v případě požáru rozdělí divadlo na dvě poloviny a jeviště uzavře za osm vteřin. Plátěná opona je dílem Teodora Hilšra⁴⁵ Ten byl osloven v roce 1907 s tím, že nejprve předloží návrh a po jeho schválení vytvoří oponu. Návrh mu byl poprvé zamítnut a musel jej přepracovat. Zajímavé je, že originál prvního návrhu byl využit jako dekorace kuřárny divadla, když se nabízela varianta umístit ho do divadelní cukrárny, kde by jistě utrpěl méně. Odměna byla malíři stanovena na 6000 K. S podivem můžeme hledět také na skutečnost, že malíř oponu stihl zpracovat do otevření divadla, ačkoli mu jeho zdravotní stav neumožňoval plnou hybnost, měl ochrnuté nohy. Na oponě je vyobrazena Thálie ve společnosti dalších sedmi múz. Jediná postava je mužská, údajně inspirovaná přítelovým malířem Jakubem. Symboly Mladé Boleslavi jsou tu dva, zřícenina hradu Michalovice a znak královského města Mladá Boleslav⁴⁶ (jednoocasý lev), jehož detail je i na fasádě.

Celkově mělo divadlo 433 míst k sezení a 400 míst k stání. Šlo tedy o zvýšení kapacity z 656 míst v původním (ještě radničním) sále na 833 míst. Tato koncepce zůstala zachována až do roku 1977, tehdy začala další rekonstrukce. Zajímavé je, že oproti stavbě, která trvala čtyři roky, tato rekonstrukce trvala let osm. Změn se dočkal nejen exteriér budovy, ale také interiér, kapacita míst byla snížena na necelých 400. Poslední rekonstrukce byla dokončena v roce 2010. Počet sedadel se zastavil na čísle 364.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Pražský malíř a žák prof. Čermáka na akademii v Praze.

⁴⁶ Luděk BENEŠ – Karel HERČÍK – František SKŘÍPEK a kol., *Městské divadlo Mladá Boleslav 1909 – 1999*, Mladá Boleslav 1999, s. 25.

Rekonstrukcí prošla okna, omítka, střecha, vytápění. Byla zmodernizována veškerá technika a suterén, a vznikla tak tzv. Malá scéna.

Ceny křesla se v dobách po otevření pohybovaly od 60 h až po 1 K a 60 h⁴⁷ v závislosti na konkrétním umístění křesla (přízemí, balkon,...). Ceny to byly velmi pro diváky příznivé. Pokud bylo plně vyprodáno, činil hrubý výtěžek obdrženy za vstupné 550 K za večer, při operních představeních až 750 K.

V divadle začal působit první profesionální soubor až v roce 1948, tehdy bylo divadlo zároveň přejmenováno na Městské oblastní divadlo Mladá Boleslav. Do té doby se, i přes německou okupaci, zachovával stále název Městské divadlo. V éře socialismu bylo divadlo přejmenováno třikrát a až v roce 1994 dostala budova svůj původní název Městské divadlo.

⁴⁷ V. F. RUDOLF – Jan SLAVÍK – K. KRAUS a kol., *Mladá Boleslav ve službách doby a pokroku*, Mladá Boleslav 1912, s. 13.

2. 2 Městské divadlo Karlovy Vary

základní informace	
doba výstavby	1884–1886
styl budovy	pseudorokoko
architekti	Ferdinand Fellner Edmund Helmer
slavnostní otevření	15. září 1886

Počátky divadelní tvorby v Karlových Varech lze vysledovat od 17. století, kdy se hrávalo v jednoduché boudě z prken a malty. Ta zde vznikla vlastně na základě léčebné návštěvy saského kurfiřta Augusta II. Silného, jehož doprovázela družina francouzské opery.⁴⁸ Roku 1788 bylo postaveno nové kamenné divadlo v neoklasicistním duchu podle návrhu chebského stavitele Petra Schäcka.⁴⁹ Stalo se tak na podnět dr. Davida Bechera, který zažádal, aby část financí z prosperujících lázní byla odkloněna na stavbu divadla. Jeho požadavku bylo vyhověno, stavba si vyžádala 7000 Flor.⁵⁰ Slavností otevření se uskutečnilo dne 22. června 1788 Figarovou svatbou Wolfganga Amadea Mozarta. Především v druhé polovině 19. století a na začátku 20. století lázeňských hostů ale přibývalo a zvyšoval se i počet obyvatel, a tak vznikla v rychle se rozvíjejícím městě potřeba nového divadla. Muselo se přistoupit k myšlence zboření staré divadelní budovy a postavení zcela nové, odpovídající již moderním trendům doby. Vedení města se také obávalo nevyhovujícího stavu staré budovy a z bezpečnostních důvodů trvalo na jejím uzavření. Poslední představení se

⁴⁸ Anna ZÍDKOVÁ, *Fellner a Helmer v Karlových Varech*, Karlovy Vary 1997, s. 111.

⁴⁹ Pavel ZATLOUKAL a kol., *Architektura 19. století*, Praha 2001, s. 133.

⁵⁰ Alfréd JAVORIN, *Divadla a divadelní sály v českých krajích*, Praha 1949, s. 85.

odehrálo 14. září 1884, poté bylo divadlo uzavřeno. Divadlo z roku 1788 tak sloužilo svému účelu sto let.

Po četných diskuzích o lokaci divadla vypsala v roce 1876 městská rada soutěž. Návrhů se sešlo celkem 23.⁵¹ Ateliér Fellner a Helmer se umístil v soutěži jako třetí. Návrhem je předčil Gustav von Koronpay,⁵² jeho projekt byl na prvním místě, a po něm se umístil návrh Andriase Streita.⁵³ Nakonec se ukázalo, že vítězný projekt zřejmě není schopen dodržet výši předepsaných nákladů (220 000 zl.). Byla vypsána nová soutěž, i ta ovšem skončila nezdarem. Městští radní se v roce 1883 nakonec obrátili přímo na Fellnera a Helmera⁵⁴. Projekt divadla vytvořil Ferdinand Fellner osobně. Dozor nad stavbou byl svěřen E. Öertlovi a stavbu provedla místní stavební společnost Emanuel Grimm. Dohady s rozpočtem a stavbou se nepřestaly vléci ani během stavby. Bylo navrženo, aby i zde byla budova elektrifikována, a předešlo se tak problémům plynoucích z osvětlení plynem. Firma si své prosadila, ačkoli celková suma vzrostla o dalších 189 765 zl. (honorář pro vídeňský ateliér činil 20 000 zl.). Divadlo bylo dokončeno a slavnostně otevřeno 15. září 1886 symbolicky Mozartovou Figarovou svatbou a za přítomnosti Fellnera byly starostovi Eduardu Knollovi předány klíče. Úvodní představení vydělalo na vstupném 1000 zlatých a město je věnovalo chudým.

Představení začínala v půl sedmé.⁵⁵ Divadelní sezóna trvala od poloviny dubna do konce září. Vstupenky stály průměrně 2 zl za osobu. Lóže pro šest osob vyšla na 12 zl, pro 4 osoby na 7 zl, samostatná sedadla mezi 1 – 2 zl. v závislosti na umístění.⁵⁶

Divadlo se nachází v srdci města, má lichoběžníkový půdorys. Původně bylo projektováno pro 740 míst k sezení a 120 míst k stání.

⁵¹ Jiří HILMERA, *Česká divadelní architektura*, Praha 1999, s. 41.

⁵² Rakouský architekt a malíř, proslavil se na Světové výstavě v Paříži v roce 1878.

⁵³ Rakouský architekt narozený ve Stráži na Nisou (Liberecko).

⁵⁴ Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Městské divadlo Karlovy Vary 1817 – 2004.

⁵⁵ První představení začínalo v šest hodin.

⁵⁶ František ZATLOUKAL, *Karlovy Vary*, Karlovy Vary 1898, s. 55.

Exteriér i interiér je v pseudorokokovém stylu. Hlavní průčelí budovy sestává z rizalitu, který je rozdělen do tří os. V prvním patře lodžie stojí na pilířích. Lodžie je situována v sevření dvou rizalitů. Arkády lodžie jsou zdobeny podobiznami lidských tváří. Pilíře s patkou jsou doplněny pilastry s jónskou hlavicí a taktéž patkou. Ačkoli jsou pilastry místy blízko u sebe, nejedná se o sdružené pilastry, nýbrž o volně stojící. Pod lodžii se nacházejí tři portály obloukového tvaru a dotvářejí takto symetrickou kompozici, nad prostředním z nich je bohatě zdobená pozlacená markýza. Z obou bočních stran jsou zbudovány další dva vchody také do oblouku. Dekorativním prvkem jsou zde i lizény přirozeně členící fasádu. Plastická bosáž je včleněna do omítky po celé budově. Střecha divadla je mansardová s valbovou vazbou a kopulemi. Celé divadlo obíhá dvoustupňová rovina. Střední část mezi kladím a římsou vyplňují vlysy inspirované tematikou z říše rostlin. Ke ztvárnění všech plastik venku i vně budovy byl přizván Theodor Friedl.⁵⁷ Je autorem dekorativního putti,⁵⁸ doprovázeného andílky a gryfy⁵⁹. V bezprostřední blízkosti jsou umístěny kartuše s dvouocasým lvem. S Friedlem na plastikách a štku částečně spolupracovali K. Vacek a R.Vökl.⁶⁰

K vytvoření malířské výzdoby byli přizváni vídeňští umělci sdružující se v jeden ateliér – Gustav a Ernst Klimtovi a Franz Matsch.⁶¹ Spolu se podíleli nejen na interiéru (četné malby a zlatem zdobená štukatura). Jejich malířský um vygradoval v oponě, která je skutečnou mistrovskou detailně propracovanou kompozicí. Opona nese název „Apoteóza básnického umění“. Na oponě je vyobrazeno devět Múz (hudby, tance, dějepiscevtví a další). V pozadí můžeme pozorovat básníka, kterého inspirují Múzy, uprostřed opony se rozvíjí příběh o třech mužích, kteří jdou

⁵⁷ Rakouský sochař, dlouholetý spolupracovník F&H, podílel se i na divadlech v Brně, Liberci a na Státní opeře.

⁵⁸ Nahé děti podobné andílkům, ale bez křídel.

⁵⁹ Bájná stvoření s orlí hlavou a lvím tělem.

⁶⁰ Vídeňský sochař.

⁶¹ Zajímavé je, že jsou to předně představitelé secese.

za třemi ženami na námluvy. Je možné, že symbolika tří je spojena s reflexí umělců samotných a že i tři dívky symbolizují propojení s umělci, neboť bratři Klimtovi pocházeli z pěti sourozenců, z nichž tři byly právě dívky.⁶²

Divadlo bylo také několikrát přejmenováno. V letech 1946 – 49 na Městské oblastní divadlo Karlovy Vary, po roce 1949 neslo název Krajské oblastní divadlo, v roce 1958 je posléze přejmenováno na Divadlo Vítězslava Nezvala. V roce 1990 je konečně rozhodnuto o zachování původního pojmenování Městské divadlo Karlovy Vary.

Budova prošla od svého vzniku šesti většími úpravami.⁶³ První úpravy se týkaly interiéru (jeviště, hlediště, technické místnosti), trvaly dvě léta, dokončeny byly roku 1912. Zajímavostí divadla je dochované dynamo⁶⁴ sloužící ke správnému fungování vzduchotechniky. Pochází z roku 1884.

Tento „chrám Múz“ byl velmi oblíben, to vedlo k potřebě zvýšení kapacity míst, které bylo provedeno v roce 1928. Hrály se hry od Mrštíků, Tyla, Jirásky, Čapky, Buriana, Šaldy i Vrchlického. Ze zahraničních dramatiků to byli Molière, Shakespeare, Gorkij či Kornejčuk⁶⁵ nebo i Wang – Ši – Fua. Zájem veřejnosti o divadelní představení nepolevoval⁶⁶, proto se v roce 1948 přistoupilo ještě k dalšímu rozšíření. Mezi lety 1970 – 78 se odehrála rozsáhlejší rekonstrukce. Ta se dotkla již celého divadla, nejen jeho dílčích částí. V roce 1986 bylo potřeba zrestaurovat plastiky, některé velmi poškozené byly nahrazeny replikami. V roce 1996 prošla zrestaurováním opona. Při této příležitosti byla vystavena v Praze i pro veřejnost.

Celoroční provoz byl zahájen v roce 1939. To vedlo k razantnímu nárůstu umělců i diváků. Od roku 1945 až do roku 1955 bylo uvedeno celkem 228 premiér. V Karlových Varech a v obcích, kde hostoval soubor

⁶² V období fin de siècle není neobvyklé, když umělci vyobrazují sebe či své blízké.

⁶³ Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Městské divadlo Karlovy Vary 1817 – 2004.

⁶⁴ Anna ZÍDKOVÁ, *Fellner a Helmer v Karlových Varech*, Karlovy Vary 1997, s. 115.

⁶⁵ Pavel KOHN a kol., *10 let českého divadla v Karlových Varech*, Karlovy Vary 1955, s. 57.

⁶⁶ Velký zájem byl i o hry sovětských autorů.

z Varů, bylo odehráno na pět tisíc divadelních představení, jež shlédlo na dva tisíce diváků.⁶⁷ Rok 1945 je navíc milníkem i pro divadelní soubor samotný. Ten můžeme považovat od roku 1946 definitivně za stálý⁶⁸, počtem třiceti tří herců a hereček. Slovy někdejšího ředitele Klimeše: „*Tehdy, kdy po téměř jednoročním zavření všech našich divadel německými okupanty byly všechny soubory více či méně rozleptány, v době velkého stěhování herců a jejich náporu především na hlavní a největší města naší republiky, bylo nemožné sestavit pro divadlo naráz vyspělý soubor.*“⁶⁹ Přesto v něm účinkovala kupříkladu Lída Baarová, Lída Otáhalová, František Macháček, Antonín Zaccal, Václav Procházka, Karel Fišer a v neposlední řadě Vlastimila Kuchařová a Oldřich Nový. Klimešova slova jsou velmi sebekritická, jelikož další podobný soubor bychom v regionálních divadlech hledali jen těžko.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Městské divadlo Karlovy Vary 1817 – 2004.

⁶⁹ Milan AIGUSTIN a kol., *50 let českého profesionálního divadla v Karlových Varech 1945–1955*, Karlovy Vary 1999.

2.3 Mahenovo divadlo v Brně

základní informace	
doba výstavby	1881–1882
styl budovy	Novorenesance, neobaroko, neoklasicismus
architekti	Ferdinand Fellner Edmund Helmer
slavnostní otevření	4. listopadu 1882

Divadelní počiny v Brně sahají až k roku 1600⁷⁰, kdy bylo divadelnictví v samotných začátcích, hrálo se v taverně, kterou město ještě před tím, než taverna vznikla, zakoupilo od šlechty.⁷¹ Představení se konala latinská, italská a posléze německá, spíše ochotnického až domácího charakteru. Taverna fungovala 93 let, osudným jí byl požár. V nadcházejících letech byl zájem zainteresované divadelní veřejnosti takový, že zde postupně vznikala další divadla, která ale bohužel pokaždé vyhořela. V roce 1732 vzniklo divadlo nesoucí název Městská opera, vyhořelo v roce 1785, bylo opraveno, avšak hned následujícího roku vyhořelo znovu, obnoveno bylo o dvě léta později. Toto divadlo fungovalo do roku 1870, kdy vyhořelo počtvrté.

Město i veřejnost si uvědomovali potřebu vystavění zcela nové budovy. Brněnským ale nezbývaly finance, a proto městská rada (pod nátlakem německé části obyvatel) rozhodla o vybudování tzv. Prozatímního divadla. To bylo zbudováno za necelý rok a jeho plány vytvořil Ferdinand Fellner sám, bylo to ještě před vznikem ateliéru s Helmerem. Divadlo

⁷⁰ Alfréd JAVORIN, *Divadla a divadelní sály v českých krajích*, Praha 1949, s. 21.

⁷¹ Od knížete Karla z Lichtenštejna.

kapacitně pojalo 600 diváků. Bylo otevřeno Donem Giovannim⁷² v roce 1871 a fungovalo do doby otevření nového – Městského divadla, vycházejícího již z pera společného ateliéru F&H.

Nově vznikající urbanizační ráz města – brněnská okružní třída – si vyžadovala novou reprezentativní budovu (byla inspirována Vídní). Plány k vystavění městského divadla byly dodány vídeňskou firmou v roce 1881 a stavba pokračovala velmi rychle, trvala jen obdivuhodných patnáct měsíců, takže se otevíralo už na podzim 1882. V této době ateliér společně navrhl jen dvě předchozí stavby, a sice v Budapešti a v Augsburgu. Jak se později ukázalo, zbudování tohoto unikátního divadla rozhodně nebylo chybou, protože bylo obdivováno nejen díky technickým vymoženostem, ale také díky tomu, že bylo skutečně vzhledné a dokázalo vyprodat četné inscenace. Za prvních padesát let svého fungování nebylo nikdy prodělečné.⁷³

Nebyl to tentokrát Mozart, nýbrž Goethe a jeho hra Egmont,⁷⁴ která byla pro premiéru v divadle vybrána jako nejvhodnější. Skutečnost, že v českém, respektive moravském městě bylo divadlo otevřeno německou hrou, není nic zarážejícího, uvědomíme-li si, že Brno v té době bylo městem s především německým obyvatelstvem, a tak divadlo sloužilo jako Německé městské divadlo až do roku 1918 (první české představení se konalo v roce 1815). Vzhledem k početné německé skupině se česky hrávalo jen nepravidelně. Až po složitých jednáních bylo divadlo přejmenováno na divadlo na Hradbách. Pod nátlakem české části veřejnosti se usneslo, že pondělí a úterý bude věnováno německým hrám, po zbytek týdne se bude hrát česky. Dramatikem byl v této době Jiří Mahen,⁷⁵ jehož jméno divadlo nese už od roku 1965. Německým divadlem se stalo naposledy za okupace a od roku 1945 je divadlo už nastálo české. Krátce po

⁷² Autorem W. A. Mozart.

⁷³ Karel TAUŠ, K padesátiletému jubileu českého divadla v Brně, Brno 1934, s. 67.

⁷⁴ J. W. Goethe je psal 18 let.

⁷⁵ Spáchal sebevraždu jako reakci na okupaci. Jeho jméno nese i knihovna v Brně.

válce se divadlo jmenovalo Janáčkova opera. To bylo po roce změněno na Janáčkovo divadlo.

Z her, které se v úplných počátcích hrály, lze uvést např. Švédové před Brnem, Friedegilda, moravská královna či O hraběti Šemberovi, pánu boskovickém. Karel Tauš k tomu tvrdí: „*Všechny brněnské vlastenecké snahy vyvíjely se samozřejmě pod dojmem úspěchů, o jejichž slávě docházely zprávy z Prahy, kde ovšem byly poměry přece jen hodně jiné než v srdci Moravy. Té se buditelé na počátku XIX. století vlastně teprve rodili, takže první česká představení na příklad v Brně můžeme spíše přičísti obchodní vypočítavosti podnikatelské nežli uvědomělému kategorickému imperativu brněnských Čechů.*“⁷⁶ Divadelní tvorba pokračovala a následovaly hry jako Prodaná nevěsta, Divadelní vlak anebo Fedora. Hned v první sezoně se začaly hrát hry od Kollára, Tyla, Vrchlického, Stroupežnického, Bozděcha i Jeřábka. Z cizích lze uvést Webera, Sönthana, Bissona, Shakespeara. Co se opery týče, své místo v programu si našly kusy od Smetany, Bendla, Verdiho nebo Webera.⁷⁷

Mahenovo divadlo bylo vůbec prvním v Evropě, které mělo elektrické osvětlení žárovkami; za zmínku stojí fakt, že v Brně nebyla zavedena elektřina vůbec. Tento problém byl vyřešen zbudováním parní elektrárny sloužící přímo pro účely divadla. Důvodem, proč město přistoupilo k na svou dobu tak radikálním a pokrokovým myšlenkám, byla bezpečnost⁷⁸. V roce výstavby divadla (1881) vypukly totiž tři tragické požáry.⁷⁹ Jeden ve francouzském Nice, dalším vyhořelým divadlem se stalo Národní divadlo v Praze a vůbec nejtragičtějším požárem, jenž si vyžádal 375 obětí, bylo Okružní divadlo ve Vídni. Následovalo zpřísnění předpisů a nová technická opatření měla podobným událostem předejít.

⁷⁶ Karel TAUŠ, K padesátiletému jubileu českého divadla v Brně, Brno 1934, s. 19.

⁷⁷ Karel TAUŠ, K padesátiletému jubileu českého divadla v Brně, Brno 1934, s. 63.

⁷⁸ Archiv města Brna, fond Německé divadlo I.

⁷⁹ Nejznámější tragédie s fatálními následky (600 obětí) se odehrála v Chicagu až v roce 1903.

Radní, v čele se starostou Gustavem Winterhollerem, museli reagovat rychle, jelikož brněnské divadlo bylo už ve výstavbě. Starosta byl výraznou postavou té doby. A protože se uvažovalo o nových bezpečnostních prvcích, vydal se téhož roku na Světovou výstavu konanou v Paříži, kde byl obeznámen s Edisonovými žárovkami. Edisonova žárovka je symbolicky umístěna v závěrečném položení posledního kamene. Pracovníky francouzské kanceláře pak pozval do Brna. Nezůstalo pouze u osvětlení, protipožární opatření zahrnovala také klimatizaci, železné opony mezi jevištěm a hledištěm, jejímž účelem by v případě požáru bylo rozdělit divadlo na dvě části, a omezit tak šíření ohně. Plátěná opona se nedochovala. Jejím autorem byl malíř částečně se specializující na malování opon, Franz Lefler.⁸⁰ Byl zvýšen počet východů, upustilo se od jednoho hlavního dominantního schodiště. Schodiště jsou i po stranách jako vhodná alternativa k únikovým východům.

Divadlo bylo situováno do samotného středu města. Bylo projektováno pro 1200 diváků. Má obdélníkový půdorys. Fasáda je bílá. Stavba má po celém obvodu pásovou bosáž. Autorem ornamentální, figurální a rostlinné výzdoby je dlouholetý spolupracovník ateliéru Fellner a Helmer, Teodor Friedl. Z líce průčelí vystupuje tříosý rizalit, v jehož střední části je dominantou lodžie, ze které vychází šest samostatně stojících pilířů s kompozitními hlavicemi podpírající trojúhelníkový tympanon se štukovou figurální tematikou. Zde je ve středu štítu vyobrazen Dionýsos⁸¹, jehož povoz je tažen panterem a lvem. Kompozici doplňují Múzy tragédie a básnictví, Melpomené a Kalliopé, společně s okřídlenými génii⁸² a věnci a pochodněmi. Pod lodžii, respektive balkonem, je portikus se třemi vchody, ty jsou členěny antickými sloupy. Okna jsou dekorována bohatou šambránou doplněnou o geometrizující a figurální prvky. Vlysy s rostlinnými reliéfy vyplňují prostor mezi římsami a okny, společně také se

⁸⁰ Rakouský malíř českého původu, zemřel šest let po vyhotovení brněnské opony.

⁸¹ V řecké mytologii bůh veselí, vína a plodnosti či úrody.

⁸² Podle řecké mytologie zvláštní bytost ovlivňující osudy lidí.

sgrafitem. Vrchní prostor dotváří kuželová balustráda, obehnaná po celém obvodu. Střecha je mansardová, v zadní části je pak zakončena kýlovou střechou přecházející plynule na hmotu zdiva. Mansardovou část zdobí labuť, kterým vévodí skupinová plastika Thálie letící na labuti společně s trubači. Pod výjevem je umístěn štukový znak města. Po stranách jsou plastiky putti s hudebními nástroji.

První rekonstrukce divadla se konala v roce 1936, kdy byla budova jen upravena praktickým potřebám diváků. Nejrozsáhlejší rekonstrukcí divadlo procházelo od roku 1971, trvala sedm let a zasahovala do všech jeho částí. V roce 1987 byla pak zprovozněna v suterénu tzv. Malá scéna. Zatím poslední úpravy se v roce 2000 dočkalo hlavní průčelí, opravy zabraly jeden rok.

2. 4 Státní opera v Praze

základní informace	
doba výstavby	1886–1888
styl budovy	Neorenesance, novorokoko,
architekti	Ferdinand Fellner Edmund Helmer
slavnostní otevření	5. ledna 1888 operou <i>Mistři pěvci norimberští</i> od Richarda Wagnera

Počátky divadelní činnosti v Praze není nutno příliš představovat, vlastenecký příběh divadla Bouda je znám. Doklady o divadelní tvorbě v Praze jsou četnější než kde jinde – je to logické, neboť Praha je centrem kulturní a humanitní vzdělanosti.

Předchůdcem dnešní budovy bylo dřevěné Novoměstské divadlo, fungující v letech 1859–1885. Divadlo navrhl Josef Niklas.⁸³ Svou kapacitou 3 241 míst bylo úctyhodně velké a i to demonstruje, jaký byl v Praze zájem o kulturu. Hrál se česky⁸⁴ i německy. Osud dřevěných divadel však nemohl mít věčného trvání, a tak stejně jako v ostatních výše zmíněných městech, i zde došlo k identické situaci, kdy divadlo po šestadvaceti letech provozu již technicky ani bezpečnostně nevyhovovalo. Bylo rozhodnuto o jeho stržení. Nově ustanovený německý divadelní spolek v roce 1883 odsouhlasil, aby na témže místě byla vystavěna zděná budova.

⁸³ Český architekt a pedagog žijící v letech 1817–1877, jeho žákem byl známý architekt Jan Koula.

⁸⁴ Hry od Smetany, Bendla, Hřímalského a další.

Německá obec pro své účely používala především divadlo dnes známé jako Stavovské.⁸⁵ Ale protože česká část obyvatel postavila ze svých prostředků už podruhé Národní divadlo (poprvé vyhořelo), nechtěla se ani německá menšina nechat zahanbit a v této společensky napjaté době vzniká jako reakce na Národní divadlo i Nové německé divadlo. Německá kulturní obec sloučila personál společně s Nosticovým divadlem, a tak měl soubor možnost hrát na obou scénách.

Německé menšině, zejména šlechtě, se podařilo nashromáždit dostatek financí za tři roky. Fellner a Helmer byli osloveni přímo. Projekt dodali rychle a stavba byla zahájena roku 1886. Provedl ji místní stavebník Alfons Wertmüller⁸⁶ Divadlo bylo dokončeno už roku 1888 a otevřela ho jedna z nejznámějších Wagnerových oper – Mistři pěvci norimberští⁸⁷. Celkové stavební náklady vystoupaly na 750 000 zlatých.⁸⁸

Divadlo leží v srdci města, nedaleko Národního muzea, v jehož stínu se na pozadí minulých událostí nacházelo. Svou kapacitou mohlo v době svého vzniku uspokojit až na 2000 diváků. Půdorys má obdélníkový tvar. Omítka je krémová starozlatá s vypracovanou plastickou bosáží. Ze středu budovy vystupuje rizalit s portikem o třech vchodech do divadla. Balkon podpírá osm sdružených pilířů a ohraničuje ho nízká balustráda. Šest korintských sloupů tvoří podpěru monumentálního tympanonu s plastickým výjevem několika soch od Theodora Friedla. V centru alegorického figurálního výjevu jede básník na Pegasovi drže v ruce lyru. Ostatní sochy jsou inspirovány řeckými Bakchantkami.⁸⁹ Tympanon je navíc umocněn třemi sochami, v průčelí je to socha Fámý⁹⁰ držící ratolest a trombón. Po stranách jí dělá společnost Dionýsos, na povoze táhnutém lvem a pardálem, a Thálie. Dříve divadlo zdobily busty Mozarta, Goetheho a Schillera,

⁸⁵ Původně Nosticovo divadlo.

⁸⁶ Pražský architekt žijící v letech 1852 – 1916.

⁸⁷ V originále „Die Meistersinger von Nürnberg“.

⁸⁸ Tomáš VRBKA, *Historie divadla v obrazech a datech*, Praha 2004, s. 14.

⁸⁹ V řecké mytologii provází boha Dionýsa, pořádaly bujaré slavnosti, při kterých upadaly do stavů, kdy byly schopné čehokoli.

⁹⁰ Bohyně s pozitivními i negativními vlastnostmi, přináší naději.

jejichž autorem byl Otto Mentzel,⁹¹ ty byly ale v rámci denacifikace po skončení druhé světové války odstraněny. Symbolem každého divadla je opona s motivy sedmi ctností a sedmi neřestí, která se však v tomto případě nedochovala, autorem byl rakouský malíř českého původu Eduard Veith.⁹²

Zajímavé je, že zatímco ostatní divadelní stavby musely projít sérií několika rekonstrukcí, u Státní opery došlo k rekonstrukci jen jednou (nepočítáme-li instalaci nové opony v roce 2002⁹³), a to mezi lety 1967–1973. Modernizací prošlo jeviště, provaziště, hlediště (výměna sedaček a snížení počtu míst kvůli většímu pohodlí diváků). Celkový charakter budovy byl pozměněn, to ale není při pohledu na průčelí budovy zcela patrné.

Budova byla primárně určena pro německy hovořící publikum. V první dekádě fungování se hrála představení od Mozarta, Charlese Gounoda, Vincenza Belliniho, Giacchina Rossiniho a oblíbených, již výše zmíněných Wagnera či Verdiho. Po roce 1900 byl zahájen cyklus od Christopa Willibalda Glucka. Po roce 1904 se začal hrát Giacomo Puccini, Richard Strauss nebo také Giacomo Meyerbeer. V době první světové války se hrálo kolem sedmi premiér za sezonu, po válce to bylo kolem patnácti až dvaceti. Z českých klasiků měl poprvé premiéru 23. října 1926 Leoš Janáček a jeho hra „Její pastorkyňa“, až o pět let později pak Smetanův Dalibor. Od této doby byla občas nějaká česká tvorba zařazena. Účinkujících, kteří působili na půdě Státní opery, jsou na stovky a jejich celkový výčet není možné obsáhnout, a proto zmiňme jen některé. V začátcích fungování to byl například Carl Muck, specializující se na díla od Wagnera,⁹⁴ mnohostrannou osobností byl Adolf Wallnöfer, kromě zpěvu se věnoval i režii. Erik Schmedes je další v řadě mnoha kosmopolitních zástupců účinkujících na prknech divadla. Ze zástupkyň ženského pohlaví

⁹¹ Sochař žijící mezi lety 1838–1901.

⁹² Žil mezi lety 1858–1925.

⁹³ Vytvořil malíř a grafik Antonín Střížek, nar. 1959.

⁹⁴ Tomáš VRBKA, *Historie divadla v obrazech a datech*, Praha 2004, s. 41.

lze jmenovat Terese Malten působící mimo jiné i v Royal Albert Hall a drážďanské opeře. Rosa Sucher vystupovala jako Isolda, roli Amneris ztvárnila Ottilie Fellwock. Ze začátku své slavné kariéry navštívil operu Enrico Caruso, což způsobilo v Praze nemalý rozruch. Roli Carmen pak ztvárnila Emma Calvé. Osudy divadla později ovlivnila druhá světová válka. Zprvu provoz divadla omezen nebyl a budova sloužila příležitostně jako útočiště jiných, válkou zmítaných, divadel. Bylo však rozhodnuto o přejmenování na Deutsches Opernhaus. V roce 1944 vstoupilo v platnost nařízení nacistického Německa o uzavření veškerých kulturních institucí. Po skončení války byla budova oslavně přejmenována na Divadlo 5. května, čímž se poprvé od doby vzniku stalo českým. Po roce 1949 neslo název Smetanovo divadlo. Až roku 1992 se budově dostalo názvu Státní opera Praha. V roce 1933 zde dokonce působil český pěvec Josef Otakar Masák. V roce 1938 se pak objevila jako Salome Ella Flesch, jejíž židovské kořeny vedly k jejímu přestěhování do Ameriky. V éře Divadla 5. května zde působí jako Carmen Jarmila Pavlicová. Několik rolí ztvárnily také Milada Šubrtová a Drahomíra Tikalová. V období Smetanova divadla stojí za zmínku jistě Václav Bednář, Vladimír Jedenáctík, Štěpánka Štěpánová, Karel Beran nebo Jaroslav Horáček a mnoho dalších.

2. 5 Divadlo F. X. Šaldy (Liberec)

základní informace	
doba výstavby	1881–1883
styl budovy	Novobaroko, novorenesance
architekti	Ferdinand Fellner Edmund Helmer
slavnostní otevření	29. září 1883 Willhelmem Tellem od Friedricha Schillera

Počátky divadelní tvorby v budoucí severočeské metropoli můžeme přisoudit soukenickému cechu⁹⁵, který si uvědomil, že sály hostinců jsou technicky nevyhovující a společně s vzrůstajícím počtem obyvatel je potřeba kamenné divadlo. Roku 1820 je zbudováno Soukenické divadlo. Hrál se jak německy, tak česky. Divadlo fungovalo až do roku 1879, kdy za nejasných okolností vyhořelo. Je pravda, že v osudný den vypukly oslavy na počest výročí císařského páru, které byly doprovázeny lampionovým průvodem s otevřeným ohněm. Nikdy to ale nebylo bráno jako oficiální příčina.

Po odsouhlasení návrhu na nové divadlo byla zvolena komise, která nejprve musela shromáždit finanční prostředky a nalézt vhodné místo. Tři roky trvalo, než se se stavbou nového divadla započalo. Byla vyhlášena soutěž, ale žádný z účastníků soutěže nebyl schopen dodržet rozpočet. A tak bylo přímo osloveno Büro F&H, bez vypsání další soutěže. Za projekt byl Fellnerovi a Helmerovi vyměřen honorář 6000 zlatých.⁹⁶ Staviteli se stali

⁹⁵ Jiří JANÁČEK, *Čtyřikrát městské divadlo Liberec (Stadttheater Reichenberg) 1883–1938*, Liberec 2004, s. 9.

⁹⁶ Alfréd JAVORIN, *Divadla a divadelní sály v českých krajích*, Praha 1949, s. 103.

jedni z účastníků původní soutěže, Sachers a Gärtner. Slavnostního otevření se účastnil přímo Helmer, který pronesl krátkou řeč a tradičně předal klíče.

Divadlo stojí, jak už bývá u Fellnera a Helmera zvykem, v centru města. Bylo projektováno pro 1242 diváků⁹⁷. Projekt byl několikrát upraven, což vedlo ke zvýšení nákladů na 280 000 zlatých. Urbanisticky ovšem skvěle zapadá mezi okolní budovy. Bylo totiž navrhováno v souladu s tím, co se bude stavět následně. Půdorys je obdélníkového tvaru, zastavěná plocha činí 1172 čtverečních metrů.⁹⁸ Z průčelí budovy vystupuje ne příliš výrazný tříosý rizalit, v jehož spodní části jsou tři hlavní vchody do budovy, rozdělené dvěma nosnými čtyřúhelníkovými pilíři s patkou⁹⁹. Po stranách se pak nachází dalších šest vchodů, vrchní část tvoří lodžie, která sestává se tří obloukových oken, dále je lodžie obklopena šesti korintskými sloupy zdobenými maskarony, znakem města a nízká balustráda, která je použita i jako zakončení vrchní části divadla. Lodžii zdobí také pilastry s maskarony, které jsou obehnány po celé budově, a dvě vázy s ženským motivem po stranách. Omítka má béžový nádech a kromě pásové bosáže v horní polovině je ve spodní polovině výraznější kvádrová bosáž. Nad balustrádovou atikou vyčnívá několik figurálních plastik. Jejich autorem je vídeňský sochař a malíř Reinhold Völkel.¹⁰⁰ Pískovec, z něhož jsou sochy vytesány, byl speciálně dovezen z Pirny v Sasku.¹⁰¹ Sedm těchto sousoší je opět inspirováno řeckou mytologií. Dvě dominující sochy (bůh Apollón doprovázený putti a delfínem a bohyně Umění držící pochodeň doprovázená taktéž putti) doplňují čtyři méně okázalé, samostatně stojící múzy Thálie, Melpomene, Fortuna¹⁰², Erato¹⁰³ a Terpsichore.¹⁰⁴ Dříve vstup do divadla umocňovaly sochy gryfů, ty byly však po skončení druhé

⁹⁷ Státní okresní archiv Liberec, fond Archiv města Liberec, TSML 23, karton 17.

⁹⁸ Alfréd JAVORIN, *Divadla a divadelní sály v českých krajích*, Praha 1949, s. 104.

⁹⁹ Jaroslav HEROUT, *Slabikář návštěvníků památek*, Pardubice 1994, s. 227.

¹⁰⁰ Ten je však zhotovil podle návrhu od svého krajana Bendela.

¹⁰¹ Alfréd JAVORIN, *Divadla a divadelní sály v českých krajích*, Praha 1949, s. 104.

¹⁰² Múza štěstí a naděje.

¹⁰³ Múza milostného básnictví a písní.

¹⁰⁴ Múza tance.

světové války odstraněny, jelikož byly vnímány jako znak germánství. Střecha volně přechází v zadní části v mansardu.

Divadlo nikdy nebylo výrazně přestavováno.¹⁰⁵ Jeho novorenesanční prvky však v sérii ostatních divadel nenesou přílišnou okázalost (např. v porovnání s Brnem nebo Karlovými Vary). Autory opony jsou, stejně jako v případě Karlových Varů, Klimtové s Matschem. Opona nese název „Triumf lásky“. Jedná se o alegorickou kompozici, kterou dnes ovšem nemůžeme vychutnat v plné kráse, neboť se za dlouhou dobu, kdy nebyla dostatečně udržována, značně poničila. Její rekonstrukce zabrala rok a dokončení se dočkala v roce 1969, nepodařilo se ale dosáhnout takového výsledku jako u opony ve Varech.

Divadlo si prošlo jednak několika změnami v názvu a jednak také několika rekonstrukcemi, vyjma již výše zmíněné. Mezi lety 1908–25 byl změněn systém osvětlení, upraveno jeviště i hlediště. V roce 1956 byla upravena sedadla a snížena kapacita a dnes je k dispozici divákům 503 míst. Největší rekonstrukce se konala v roce 1994, dotkla se interiéru i exteriéru. V době vzniku až do konce druhé světové války bylo divadlo známo jako Stadttheater (monogram v omítce). V poválečné době a pak až do padesátých let bylo několikrát přejmenováno a od roku 1959 nese ustálený název Divadlo F. X. Šaldy.

Slovy Jiřího Janáčka, osoby, která asi nejvíce a nejdéle studovala osudy Libereckého divadla: *„Liberecké divadlo mělo v začátcích počtem bohatý soubor. Proto mohl ředitel na propagačním plakátu slíbit, že se vynasnaží inscenovat novinky a jeho snaha nepovede jen k lacinému získávání diváků. Pokusí se uspokojit široký zájem publika, kterému by rád poskytl operetu, činohru, veselohru i frašku. Všem žánrům chce věnovat*

¹⁰⁵ Státní okresní archiv Liberec, fond Archiv města Liberec, TSML 23, karton 17.

stejnou péčí.¹⁰⁶ Vstupné¹⁰⁷ bylo v rozsahu od 0,20 kr. r. č. až po 7 kr. r. č.¹⁰⁸

Vstupné ovšem nemohlo pokrýt náklady, a tak byl provoz divadla financován i z řad dobrovolníků a města. Postupně se situace kolem vedení a provozu divadla vyhrocovala. Slova tehdejšího ředitele nebyla naplněna, představení šla svou kvalitou dolů, stejně jako herecké výkony, na což diváci reagovali nízkou návštěvností, která vedla ke skomírání tohoto kulturního prostoru. Nabízela se tedy varianta nechat soubor často hostovat. Neúspěšné začátky později částečně vykompenzovala opera, která dokázala přitáhnout diváky. Přesto se divadlo stalo symbolem kultivovanosti a společenským centrem města. Není překvapení, že se hry hrály v němčině, primárně pro německy hovořící publikum. Až od roku 1924 se začalo hrát částečně v češtině. Ovšem po nástupu nacistického Německa k moci začala Henleinova strana¹⁰⁹ prosazovat nacionální tendence i v divadelní oblasti.

V prvním roce uvedl divadelní soubor osmnáct operet, třiadvacet činoher, padesát veseloher a na devatenáct frašek. Z toho lze usoudit, že v takové četnosti, v jaké byla představení uváděna, nemohl být výdělek divadla plusový. V následujících letech byl stav velmi podobný, zisk ještě mírně klesal. Uváděné hry pocházely z per klasiků německých a světových – Strauss, Laube, Schiller, Goethe, Suppé, Offenbach, Lecocq, Schönthan, Moser, Bellini, Mozart¹¹⁰, Verdi, Rossini. Později byl zařazen Wagner, Flotow, Hopp nebo Shakespeare a mnoho jiných.

¹⁰⁶ Jiří JANÁČEK, *Čtyřikrát městské divadlo Liberec (Stadttheater Reichenberg) 1883–1938*, Liberec 2004, s. 11.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Krejcar rakouského čísla.

¹⁰⁹ Jiří JANÁČEK, *Čtyřikrát městské divadlo Liberec (Stadttheater Reichenberg) 1883–1938*, Liberec 2004, s. 83.

¹¹⁰ Mozart byl ve skutečnosti zařazován z výše jmenovaných nejméně.

2. 6 Městské divadlo Jablonec nad Nisou

základní informace	
doba výstavby	1903–1907
styl budovy	Novobaroko
architekti	Ferdinand Fellner Edmund Helmer
slavnostní otevření	21. září 1907 Husarskou horečkou od Gustava Kadelburga ¹¹¹

Hudební a divadelní tradici v Jablonci nad Nisou šířili zprvu hlavně kantoři. V devatenáctém století se zakládaly různé spolky, zmiňme například Německý pěvecký spolek nebo Německý spolek zpěváků, který zde působil již kolem roku 1820. Oblíbené bylo zakládání smyčcových kvartet a tanečních kapel. Z těchto zástupců lze jmenovat komorní sdružení známé jako Jablonecký kvartet učitelů, Hudební soubor Lyra. Tyto spolky však byly neprofesionální a jeden střídal další. Z osobností, které působily v těchto uměleckých sdruženích, jmenujme například sbormistra Huga Jurische, varhaníka Oskara Hübnera, pianistku Susi Dresslerovou, skladatele Heinricha Schwana a Fidelia F. Finkeho či pěvkyni Heli Reipert-Melzerovou. Osobností, jež ovlivnily jabloneckou scénu a řídily kulturní život, je pochopitelně daleko více, ovšem česká menšina byla podřízena německým umělcům a inteligenci.¹¹² S nedostatkem divadelního domu si Jablonečtí poradili tvorbou přírodních scén. Jablonecká krajina tak zažila různé pašijové hry, ty se hrávaly v lesním divadle v okolí Proseče nad

¹¹¹ Dramatik i herec působící v prostoru R-U.

¹¹² Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, fond Archiv města Jablonec nad Nisou in. č. 1686.

Nisou.¹¹³ Kolem roku 1890 se pak začal formovat divadelní spolek (ostatně stejně jako v nedalekém Liberci – pro tyto kraje to byl typický společenský jev). Ten v roce 1894 rozhodl o zbudování kamenného divadla.¹¹⁴ Divadlo bylo zadáno vídeňskému ateliéru přímo, první náčrty a místo vybíral sám Helmer. Nastaly však komplikace ohledně finančních nákladů. Stavba byla pozastavena a byla vypsána soutěž, již se účastnil mimo jiné i Josef Zítek či Rudolf Krausz. Nakonec Jablonečtí problémy vyřešili a v roce 1906 mohla stavba započít podle původního návrhu vídeňské kanceláře.

Divadlo bylo projektováno pro 800 diváků.¹¹⁵ Je neobvyklé svým čtvercovým půdorysem se zakulacenými rohy. Podle Hoffmannovy studie¹¹⁶ je zřejmé, že projektantem byl syn Helmera.¹¹⁷ Divadlo má střízlivější secesní charakter a jako jediné stojí ve svahu. Vnější stěně vévodí dva masivní pylony korunované dvojicemi lvů zapřáhnutými do vozů, což tvoří mírně vystupující rizalit. Autorem plastik a reliéfního zdobení omítky (ornamentální nesouvislé lisény a reliéfní výjevy na téma tance a rozloučení bojovníka) je Ernst Hegenbart.¹¹⁸ Střecha je sedlová a jako obvykle členěna na tři části s vyvýšeným provazištním prostorem, jevištní část střechy pak zdobí lyry. Střecha má několik dekorativních prvků, nad hledištěm je lucerna, účelně sloužící jako průdouch. Do budovy vedou tři hlavní vchody (doplňeny šesti bočními a jedním zadním), které jsou chráněny prosklenou markýzou s kandelábry, v horní části jsou vybudována vysoká okna ve stejném provedení, zakončené sedmi maskarony. Ty jsou ještě doplněny několika mnohem většími maskarony se znakem města a emblémem typickým pro divadelní umění.

¹¹³ František PADRTA, Jan STRNAD, Dieter KLEIN, *Městské divadlo v Jablonci nad Nisou*, Jablonec nad Nisou 1998, s. 22.

¹¹⁴ Pokusy o zbudování divadla by zřejmě přišly dříve, ale vzhledem k tomu, že v této době vznikl v Jablonci biograf, nastal částečně odliv potenciálních diváků tímto směrem.

¹¹⁵ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, fond Archiv města Jablonec nad Nisou in. č. 2398.

¹¹⁶ Hans-Christoph HOFFFFMANN, *Die Theaterbauten von Fellner und Helmer*, München 1966.

¹¹⁷ Hermann Helmer mladší.

¹¹⁸ Vídeňský sochař a kolega Theodora Friedla.

Rekonstrukce z let 1964–1965 byla zaměřena především na úpravy interiéru, který bylo nutné přizpůsobit odpovídajícím účelům doby. Během rekonstrukce zmizely za nejasných okolností plastiky vozatajů, byly odstraněny také plastiky ženských figur. Kvůli další rekonstrukci, která byla v exteriéru i v interiéru velmi rozsáhlá, bylo divadlo od roku 1995 do roku 1998 uzavřeno. Omítka všech průčelí se zachovala původní, byla jen opravena, ale její barevný tón dostal odvážnější cihlový nádech. Povrchové úpravy se dočkaly veškeré exteriérové části jako okna, dveře či markýza. Cihlový nápis na středu hlavního průčelí, „Městské divadlo“, je také výsledkem rekonstrukcí. V době vzniku bylo divadlo známé jako Stadttheater a pamětní deska nesla nápis „Němečtí občané německému umění“. Byla odstraněna v rámci denacifikace po skončení druhé světové války. Divadlo bylo v poválečné době známé jako Divadlo Julia Fučíka a od roku 1990 má název Městské divadlo Jablonec nad Nisou.

Jablonecké divadlo začínalo sloužit kulturní obci a ředitel divadla se snažil zařadit všechny divadelní žánry. Mezi jeho další snahy patřilo i tištění letáků s informacemi o jízdním řádu, zasedacím pořádku a informacemi o vstupném a seznamu plánovaných premiér¹¹⁹. Hrála se představení jako Netopýr od Strausse, Vlny moře a lásky od Grillparzerova, Egmont od Goetha, dále pak hry od Ibsena, Sundermana, Lessinga nebo Lortzinga. Vycházelo se zejména z klasiků – Mozarta, Schillera, Shakespeara, Wagnera. V období hospodářské krize je zařazen Dvořák, Nedbal či Beneš. Již od první sezony bylo divadlo schopné nabídnout odpovídající repertoár s kvalitním hereckým obsazením, ale příliš vysoké ambice vedly k dlouhým přestavením a nekoordinovaným zpracováním inscenací, a tak došlo ke změně ve vedení. Byli přizváni scénografové, změnilo se obsazení hudebního doprovodu a pozornost byla zaměřena na choreografii a režii. Působily zde osobnosti jako Fritz Klarmüller¹²⁰, Rudolf

¹¹⁹ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, fond Archiv města Jablonec nad Nisou in. č. 2405.

¹²⁰ Jeho divadelní kolegyní byla Ema Destinová.

Weiss, Robert Pummer, Vilma Solnes, Hela Oswald-Eschner, Berta Hettler
či Alfred Bock.

3. Kapitola - poznávací zájezd divadelní architektury ateliéru Fellner a Helmer

3.1 Stopy vídeňského ateliéru v českých krajích

čtyřdenní poznávací zájezd zaměřený na divadelní budovy vídeňského architektonického ateliéru Fellmann, Hellmann

3.1.1 ITINERÁŘ

Nové Město nad Metují – Jablonec nad Nisou	124 km	02:00 hod
Jablonec nad Nisou – Liberec	22 km	00:30 hod
Liberec – Jablonec nad Nisou	22 km	00:30 hod
Jablonec nad Nisou – Mladá Boleslav	50 km	00:40 hod
Mladá Boleslav – Karlovy Vary	200 km	02:30 hod
Karlovy Vary – Nové Město nad Metují	282 km	03:30 hod
Celkem km	700	-
Objížďky, přístavné + 10%	770	-

Dopravce - firma Jarkovský Dobruška¹²¹

Autobus - Bova Futura, 49 míst, klimatizace, WC, DVD, kávovar

¹²¹ [Http://www.autoskola.dobruska.cz/doprava.htm](http://www.autoskola.dobruska.cz/doprava.htm).

Nepřímé náklady (doprava, parkovné, průvodce, ubytování řidiče)**Cena za 1 km 24 Kč bez DPH (= 30 Kč včetně DPH)****Cena za 1 hodinu čekání (tzv. čekací doba) 120 Kč bez DPH (= 146 Kč včetně DPH)**

(účtuje se po čtvrthodinách, v čase 20:00–6:00 se čekací doba neplatí)

Ujeté kilometry 770 km * 30 Kč = 23 100 Kč

Čekací doba 15 hod. * 146 Kč = 2 190 Kč

Parkovné odhadem 1 500 Kč

Průvodce 800 Kč/den * 4 = 3 200 Kč

Příprava (studijní cesta, organizační náklady) 2 000 Kč

Ubytování průvodce2 * ubytování v Jablonci nad Nisou (590,-) + 1 * v Karlových Varech (450, Kč
= 1630,- **1630 Kč**Ubytování řidič2 * ubytování v Jablonci nad Nisou (590Kč) + 1 * v Karlových Varech (450Kč)
= 1630,-**1630 Kč****Nepřímé náklady celkem:****35 250 Kč****Nepřímé náklady/38 platících = 35 250/38 = 930 Kč****Riziko neobsazenosti 20% (kapacita autokaru 49 – 1 (průvodce) = 48)****Riziko neobsazenosti = 48 osob – 20% = 10 (= zájezd musí být kalkulován pro 38 osob)****Přímé náklady (ubytování, vstupné, vstupenky do divadel)**

Ubytování hotel Jablonec nad Nisou (2 noci a 590 Kč) 1180Kč

Ubytování hotel Hubertus Karlovy Vary (1 noc a 450 Kč) 450 Kč

Vstupné 500 Kč

Vstupenky do divadel (100 Kč + 100 Kč + 250 Kč) 450 Kč

Přímé náklady celkem**2 580 Kč**

Cena zájezdu = nepřímé + přímé náklady

Cena zájezdu = 930 + 2 580 = 3 510Kč

Marže CK z poznávacího zájezdu 30% = 4 563 Kč

Cena do katalogu zájezdů činí 4 599 Kč.

Stopy vídeňského ateliéru v českých krajích

čtyřdenní poznávací zájezd zaměřený na divadelní budovy vídeňského architektonického ateliéru Fellmann, Hellmann

Jablonec nad Nisou * Liberec * Mladá Boleslav * Karlovy Vary

3. 1. 2 Program zájezdu

Den první

Odjezd z Nového Města nad Metují v odpoledních hodinách. Jablonec nad Nisou – prohlídka města (secesní budovy, Muzeum skla a bižuterie, Nová radnice, kostel Nejsvětějšího srdce Páně, kostel sv. Anny, secesní budova divadla), večerní představení Prodaná nevěsta.

Den druhý

Po snídani odjezd do Liberce. Cestou návštěva rozhledny na Císařském kameni. Prohlídka města Liberec (město s dlouholetou tradicí textilní výroby, kulturní centrum severních Čech, novorenesanční radnice z let 1888–1893, dílo vídeňského architekta F. Neumanna, Valdštejnské domky ze 17. století, renesanční zámek, kostel sv. Antonína, kostel sv. Kříže, budova Severočeského muzea, botanická zahrada, budova divadla F. X. Šaldy), večerní představení Hoffmannovy povídky.

Den třetí

Po snídani odjezd do Mladé Boleslavi, návštěva městského divadla (bez představení), individuální volno, před polednem odjezd do Karlových Varů, prohlídka města, ulice TGM, Smetanovy sady, nábřeží Teplé, Dvořákovy sady, Sadová kolonáda, Mlýnská kolonáda, Vřídlo, kostel sv. Máří Magdalény, Vřídlo, Divadelní náměstí, Grandhotel Pupp, Goethova stezka, přejezd na ubytování, večerní představení v divadle v Karlových Varech (titul neznámý, závisí na zveřejnění programu)

Den čtvrtý

Po snídani návštěva muzea J. Bechera s ochutnávkou, pěšky městem po nám již známé trase (v případě pěkného počasí střecha hotelu Thermal – výhled na město), dnes již bude otevřen kostel sv. Máří Magdalény a Vřídlo s Vřídelní kolonádou, individuální volno – u Smetanových sadů trhy s bižuterií, volno lze využít též k procházkám po kolonádách a pití termální vody, sraz u Grandhotelu Pupp, společně pojedeme lanovkou na rozhlednu Diana – možnost oběda, občerstvení, výstup na rozhlednu – 150 schodů, nebo výtah, lístek z lanovky slouží zároveň jako vstupné na rozhlednu, zastávka u MINI Zoo, pěší cesta dolů – cca 4 km, cesta domů.

Cena zájezdu 4 599 Kč (zájezd se uskuteční, bude-li přihlášeno minimálně 38 účastníků).

Cena zahrnuje: dopravu klimatizovaným autobusem BOVA, ubytování (2 * v Jablonci nad Nisou, 1 * v Karlových Varech; dvoulůžkové pokoje se sociálním zařízením, WIFI připojení), snídaně (2 * v Jablonci nad Nisou, 1 * v Karlových Varech) – formou švédských stolů, služby průvodce po celou dobu zájezdu, propagační materiály, vstupné do navštívených objektů a na divadelní představení

Stopy vídeňského ateliéru v českých krajích

čtyřdenní poznávací zájezd zaměřený na divadelní budovy vídeňského architektonického ateliéru Fellmann, Hellmann

3. 1. 3 Podrobný rozpis zájezdu

Den první

Odjezd z Nového Města nad Metují v odpoledních hodinách. Jablonec nad Nisou – prohlídka města (secesní budovy, Muzeum skla a bižuterie, Nová radnice, kostel Nejsvětějšího srdce Páně, kostel sv. Anny, secesní budova divadla)

V 19 hodin návštěva opery Prodaná nevěsta¹²²

Cena: Jednotné vstupné 100 Kč

Divadlo: SEVEROČESKÉ DIVADLO ÚSTÍ NAD LABEM

Žánr: opera

Autor: Bedřich Smetana

Režie: Zbyněk Brabec

Účinkují: sólisté, sbor, balet a orchestr Severočeského divadla

Dirigenti: Milan Kaňák a Miloš Formáček

Tentokrát přinášíme skladatelovu verzi finální, jak k ní dospěl po třech návratech a mnohém pilování v letech 1866–1869. Poslední revize Prodané nevěsty byla premiérována 25. září 1870. Ač původně Smetana zamýšlel vytvořit lehkou, avšak kvalitní českou operetu, jeho tvůrčímu principu trvalé snahy po obsahové i formální dokonalosti díla můžeme děkovat za vznik jedné z nejpoblárnějších a nejhranějších českých oper vůbec.

Za roli Vaška je Ondřej Socha v širší nominaci na Cenu Thálie 2014.

¹²² [Http://www.divadlojablonec.cz/program/mestske-divadlo/prodana-nevesta15](http://www.divadlojablonec.cz/program/mestske-divadlo/prodana-nevesta15).

SLAVNOSTNÍ PŘEDSTAVENÍ U PŘÍLEŽITOSTI DNE VÍTĚZSTVÍ.

Průvodcovský text Městského divadla v Jablonci nad Nisou¹²³

Budova, před kterou právě stojíme, prošla na přelomu 19. a 20. století velkým hospodářským vzestupem. Postupně zde vzniklo reprezentativní sídlo a centrum kultury. Poměrně dlouhou dobu trvalo, než se podařilo sehnat dostatečné množství financí.

Místo původního divadla tu byl kdysi divadelní spolek, v průběhu dalších let jeho členové docházeli k pravidelným diskuzím o umístění budovy divadla a o způsobu financování. Projekty, které se do výběrového řízení přihlásily, byly finančně velmi nevýhodné, proto se spolek obrátil na vídeňskou firmu Fellner & Helmer, aby vypracovala nový rozpočet stavby. Postupně se podařilo finanční prostředky získat, i za pomoci jablonecké Spořitelny, která pokryla většinu finančních nákladů na stavbu.

18. srpna 1906 byl položen základní kámen městského divadla. Zajímavá je řemeslná práce na zábradlí u schodiště na první balkón. Je zdobeno reliéfem s rostlinným dekorem. Jedná se o jednu z mála ukázek zpracování pro místní bižuterní průmysl. Divadlo bylo otevřeno 21. září 1907.

Divadlo v Jablonci hrálo až do roku 1944 a divadelní soubor vystupoval i v okolních městech. Ke znovuotevření došlo 30. června 1945 hrou „Naši furianti“.

Impulesem pro rozvoj jablonecké kultury se stalo pořádání mezinárodních výstav skla a bižuterie. V rámci příprav města na tuto prestižní událost došlo k výstavbě a rekonstrukcím kulturních zařízení. Postupnou rekonstrukcí procházelo v letech 1964–68 i městské divadlo.

V současné době nabízí Městské divadlo v Jablonci nad Nisou pro stálé návštěvníky šest abonentních skupin zaměřených na činohru, hudbu, pohádky pro nejmenší, představení pro studenty, operu a balet. Ročně se

¹²³ [Http://www.divadlojablonec.cz/o-nas-historie-divadla/](http://www.divadlojablonec.cz/o-nas-historie-divadla/).

v divadle odehraje přes dvě stě představení a navštíví jej kolem osmdesáti tisíc návštěvníků.

Ubytování:

Hotel Na Baště¹²⁴, Jablonec nad Nisou

Cena 590,-/noc + snídaně

Po návratu z divadelního představení lze zajistit posezení v hotelové vinárně.

Den druhý

Po snídani odjezd do Liberce. Cestou návštěva rozhledny na Císařském kameni.

Průvodcovský text¹²⁵

Rozhledna je situována na výrazné zalesněné kótě Císařský kámen (637 m), v nejzápadnější části Černostudničního hřbetu, tvořeného žulou. Při pohledu od východu se jeví jako nevýrazná vyvýšenina, z Liberecké kotliny však vystupuje v liniích strmého kuželového tvaru.

Severovýchodně v údolí Lužické Nisy probíhá dopravní koridor silniční komunikace I/14, železniční a tramvajové trati ve směru Liberec – Jablonec nad Nisou.

Jihozápadně vede rychlostní komunikace I/35 a železniční trať Liberec-Turnov, které v obci Jeřmanice překračují rozvodí Severního a Baltského moře. Zmíněné rozvodí směřuje jižním úbočím Císařského kamene do osady Milíře a dále k východu Černostudničním hřbetem.

Původní jméno Špičák či Uhlířský vrch bylo změněno po roce 1778, kdy místo dvakrát navštívil císař Josef II. pro dohled nad opevňovacími pracemi

¹²⁴ [Http://www.hotelnabaste.cz/cs/](http://www.hotelnabaste.cz/cs/).

¹²⁵ [Http://www.radlo.cz/rozhledna-cisarsky-kamen/](http://www.radlo.cz/rozhledna-cisarsky-kamen/).

během války o dědictví bavorské. Do vrcholového žulového bloku je vytesána pamětní tabule.

Přístup na vrchol je od východu zeleně značenou turistickou cestou vedoucí místní nezpevněnou komunikací na poz. parc. č. 1130 (ostatní plochy) z osady Milíře v katastrálním území Rádlo, obec Rádlo a lesním průsekem nebo od západu strmou stezkou z údolí Veseckého rybníka. Osada Milíře je dopravně přístupná po místních komunikacích z obcí Rádlo, Jeřmanice a Proseč nad Nisou.

V roce 1999 byl jménem Císařský kámen nazván mikroregion, dobrovolný svazek obcí Dlouhý Most, Jeřmanice, Rádlo a Šimonovice.

Tento svazek objednal v letních měsících roku 2003 u zhotovitele, firmy Toinsta, sdružení projektantů Jablonec nad Nisou, dokumentaci – studii stavby rozhledny na Císařském kameni.

Stavbu provedla firma Taxus, s.r.o. v roce 2009. Finančními prostředky přispěl Liberecký kraj, Magistrát města Liberce. Hlavním investorem byl Městský obvod Liberec – Vratislavice nad Nisou. Rozhledna byla oficiálně otevřena v září 2009 u příležitosti 230. výročí návštěvy Josefa II.

Rozhledna slouží k zatraktivnění Mikroregionu, k turistickému oživení klidnější lokality, k odlehčení přetížených lokalit cestovního ruchu a v neposlední řadě k nevšednímu kruhovému rozhledu z nezvyklé nižší nadmořské výšky na jižní svahy Jizerských hor, západní část Krkonoš, města Jablonec nad Nisou a Liberec a také na Ještědský hřbet. Objekt je důstojným doplněním sítě „tradičních“ rozhleden v oblasti mezi Kopaninou, Černou Studnicí, Slovankou, Prosečí, Královkou a televizním vysílačem s horským hotelem na Ještědu, symbolem Libereckého kraje.

Prohlídka města Liberec (město s dlouholetou tradicí textilní výroby, kulturní centrum severních Čech, novorenesanční radnice z let 1888–1893, dílo vídeňského architekta F. Neumanna, Valdštejnské domky ze 17. století,

renesanční zámek, kostel sv. Antonína, kostel sv. Kříže, budova Severočeského muzea, botanická zahrada, budova divadla F. X. Šaldy)

19:00 Hoffmannovy povídky (cena 100,-)

Hoffmannovy povídky ¹²⁶jsou jedním z posledních jevištních děl Jacquese Offenbacha – jejich premiéra se konala čtyři měsíce po skladatelově smrti (10. února 1881) s tím, že Offenbach nestihl operu úplně dokončit, a tak vlastně dodnes úplně jasně nevíme, jak měla přesně vypadat. Je to možná trochu paradoxní u díla, které dnes patří k těm nejslavnějším. Málokterý skladatel tolik ovlivnil hudbu následujícího století jako Jacques Offenbach. Je možné ho označit za skutečného otce populární hudby v nejširším a nejlepším slova smyslu, za skladatele, který pozvedl „lehký žánr“ na nevídanou úroveň a zároveň mu zajistil světovou oblibu. Lze bez nadsázky říci, že bez Offenbacha by nevznikly operety Johanna Strause, Franze Lehára, Emmericha Kálmána, a tito tvůrci pak Offenbacha přímo spojují s muzikálem. Přes nesporný – a zdůrazněme tvrdě odpracovaný – úspěch svých operet toužil Offenbach celý život po tom, aby byl uznán také jako skladatel velkých a vážných jevištních děl, jako skladatel operní. Právě toto přání dalo vzniknout dobrodružné opeře Robinson Crusoe, kterou liberecké divadlo uvedlo v originální verzi poprvé v roce 2012. S Robinsonem se to Offenbachovi nepovedlo, ale s operou na námět několika povídek německého romantika Ernsta Theodora Amadea Hoffmanna dokázal konečně (i když posmrtně) prorazit jako operní skladatel. Díky libretistovi Julesi Barbierovi (libreto vzniklo na motivy divadelní hry Barbiera a Michela Carré) se Hoffmann stává hrdinou svých vlastních povídek jako muž, který zoufale touží po naplněné lásce a nenalézá ji. Offenbach dostal

¹²⁶ [Http://www.kdykde.cz/calendar/kdykde/269084-hoffmannovy-povidky-divadlo-f-x-saldy](http://www.kdykde.cz/calendar/kdykde/269084-hoffmannovy-povidky-divadlo-f-x-saldy).

v tomto díle příležitost vykreslit nejrůznější prostředí, mnoho nálad a charakterů. Právě podivná dvojakost celé opery, balancování mezi realitou a snem, mezi reálným a fantaskním, je to, čím dílo fascinuje diváky přes 130 let. Hoffmannovy povídky jsou velmi zvláštní – a okouzlující. Offenbach se v nich projevil jako vynikající skladatel, který je právem řazen mezi mistry francouzské opery 2. poloviny 19. století, vedle Bizeta či Gounoda.

Průvodcovský text divadla F. X. Šaldy v Liberci¹²⁷

Předchůdce ¹²⁸dnešní divadelní budovy, Soukenické divadlo, bylo za účasti veřejnosti slavnostně otevřeno 15. října 1820. Divadlo tvořilo přízemí a dvě galerie. Sem se návštěvník dostal pouze po žebříku. Sál byl osvětlen olejovými lampami. Tyto podmínky ale nevyhovovaly bezpečnostním opatřením. Proto roku 1872 vznikl Divadelní spolek, který měl připravit stavbu nového divadla. O několik let později zde ale vypukl požár, jenž nově vznikající budovu zcela zničil. Spolek se rozhodl zorganizovat sbírku na stavbu nové budovy.

Oba vítězné návrhy vzešlé z architektonické soutěže však nebylo z této částky možné realizovat, proto byli vídeňští architekti Ferdinand Fellner a Hermann Helmer, jejichž firma stavěla divadla po celé Evropě, požádání o vypracování nového projektu. Základní kámen nové budovy byl položen 15. 9. 1881 a 29. září byly zahájeny zemní práce.

Položení závěrečného kamene se konalo 29. září 1883. V sedmnáct hodin toho dne začalo slavnostní představení.

Divadlo mělo svůj vlastní soubor, nebylo závislé na zájezdových hereckých skupinách, a mohlo si tak vytvářet vlastní repertoár. Na jeho

¹²⁷ [Http://www.saldovo-divadlo.cz/o-divadle/historie/](http://www.saldovo-divadlo.cz/o-divadle/historie/).

¹²⁸ Roman KARPAŠ, *Kniha o Liberci*, Liberec 1996, str. 10 – 20.

jevišti sice dominovala kultura německá, zastoupení však měla i kultura rakouská, francouzská a po roce 1918 také česká. V původních dramaturgických plánech před rokem 1918 měl velký prostor Richard Wagner, hrál se ovšem také Richard Strauss, dobrou návštěvnost měly italské opery. Nejoblíbenějšími však u obecnstva byly operety a jejich nejhranějším autorem se stal Franz Lehár. Liberecké městské divadlo bylo jedno z mála, které se udrželo během první světové války. Divadlo plynule navázalo na svou tradici také po roce 1918, kdy se počet českých děl hraných tímto souborem zvýšil.

Kritické období nastalo pro divadlo po skončení druhé světové války. Na jejím konci sloužilo divadlo údajně jako ubikace velitelství leteckého oddílu. První představení po osvobození Liberce se v divadle odehrálo již 13. května a šlo o první ze dvou představení ruských. Prvním českým vystoupením byl koncert pro Rudou armádu dne 20. 5.

Po skončení představení odjezd na ubytování do Jablonce nad Nisou.

Den třetí

Odjezd do Mladé Boleslavi k Městskému divadlu Mladá Boleslav.

Průvodcovský text divadla v Mladé Boleslavi¹²⁹

Divadlo se v Mladé Boleslavi začalo hrát ve 40. letech 19. století. V té době zde existovaly ochotnické soubory, které hrály v sále hostince U Zlatého Věnce. Kromě toho zde působily i kočovné společnosti. Roku 1868 byl spolek ochotníků pojmenován po Josefu Jiřím Kolárovi, českém herci, spisovateli a režisérovi. Díky této skutečnosti se v Boleslavi začalo uvažovat o stavbě divadelní budovy, která by měla trochu reprezentativní ráz.

¹²⁹ [Http://www.mdmmb.cz/AboutUs](http://www.mdmmb.cz/AboutUs).

Oslovena byla opět firma Fellner a Helmer, která je autorem především interiéru divadla. Ten byl postaven v neobarokním stylu. Exteriér budovy je secesní a jeho autory jsou Jan Kříženecký a Emil Králík.

Roku 1909 byla nová divadelní budova slavnostně otevřena.

Po 2. světové válce se divadlo stalo Městským. Začínala zde řada umělců, například Martin Růžek či Marie Motlová, jako host vystupoval například Vlasta Burian. V současné době tu existuje stálý profesionální herecký soubor, divadlo má Malou i Velkou scénu.

Přejezd do Karlových Varů.

Průvodcovský text na cestu do Karlových Varů

Region Západní Čechy

- Západní Čechy nabízejí množství turisticky atraktivních míst: krásnou přírodu od západní části Krušných hor až po Šumavu
- folklorní tradice v oblasti Chodska
- nejslavnější české lázně
- milovníci pivního moku nevynechají návštěvu Plzně
- další zajímavá města: Klášterec nad Ohří (město se slavnou tradicí výroby porcelánu, má název podle kláštera, který tu vznikl kolem roku 1150, dnes na jeho místě stojí krásný zámecký areál – nabízí expozici porcelánu a projít se můžete také po nádherném anglickém parku se vzácnými dřevinami)
- Z Klášterce nad Ohří není daleko do Jáchymova, proslulých lázní a významného místa z hlediska cestovního ruchu. Zajímavostí města je i to, že je z centra spojeno sedačkovou lanovou dráhou s nejvyšší horou Krušných hor, Klínovcem. Již od roku 1516 se zde razily stříbrné mince vysoké kvality – tolary, které se používaly k placení v celé Evropě. Z označení tolar odvozují svůj název i americké dolary. Později v Jáchymově nahradil těžbu stříbra uran. A právě

radioaktivita odpadních vod paradoxně zapříčinila vznik lázní. V roce 1906 tak vznikly první radioaktivní lázně na světě. Hlavní léčebnou metodou jsou koupele v termální vodě s vysokým obsahem radonu. Nápadnou městskou dominantou je sanatorium Radiumpalac z let 1910–12.

- Již zmíněná nejvyšší hora Krušných hor Klínovec (1244 m) nabízí zájemcům výborné lyžařské podmínky. Po celý rok vyhledávaným turistickým střediskem je i Boží Dar, který se nachází pár kroků od hraničního přechodu s Německem. Nedaleko najdeme také jednu z nejcennějších lokalit Krušných hor, rozlehlý komplex (930 hektarů) rašelinišť, známý jako Božídarské rašeliniště. Tímto zajímavým územím vede trasa naučné stezky s 12 zastávkami vybavenými informačními tabulemi. Celá procházka s výchozím bodem v Božím Daru je dlouhá 3,2 km.
- Na západě Čech se nacházejí i nejvýznamnější lázně v ČR – Karlovy Vary. O historii a dalších zajímavostech tohoto města si povíme později.
- Významnou památkou regionu je královský hrad Loket postavený roku 1230, který patřil k nejpevnějším hradům ve střední Evropě. V interiérech dnes najdeme kromě muzea porcelánu také expozici strašidel a další zajímavosti.
- Dalším městem s lázeňskou tradicí jsou Františkovy Lázně. Tyto lázně jsou dnes známé především mezi ženami, které zde léčí nemoci reprodukčních orgánů.
- Šest kilometrů severovýchodně od Františkových Lázní se nachází národní přírodní rezervace Soos, pozůstatek pozdní vulkanické činnosti. Můžete tady vidět ojedinělé rašeliniště s vývěrem plynů v bahenních sopkách (mofety) a s minerálními prameny, z nichž nejsilnější je Císařský pramen. Územím prochází okružní 3 km dlouhá naučná stezka s informačními panely.

- Mariánské Lázně jsou po Karlových Varech druhými nejvýznamnějšími lázněmi v Čechách. Jejich historie sahá do roku 1528, kdy byl zkoumán dnešní Ferdinandův pramen. Dnes tady vyvěrá na 40 minerálních pramenů a od pavilonu Křížového pramene vede k pavilonu Rudolfova pramene novobarokní kolonáda. Zajímavou atrakcí města je Miniaturpark se zmenšeninami (1:25) významných stavebních a technických památek převážně z České republiky, nalezneme zde například maličký zámek Červená Lhota, horu Říp a románskou rotundu nebo písecký most. V roce 1905 bylo na okraji města dokončeno golfové hřiště.
- Centrem Chodska jsou Domažlice. Toto královské město a chodský hrad tady v letech 1262–65 vybudoval Přemysl Otakar II. Dominantou náměstí je 56 metrů vysoká a o 70 cm vychýlená věž, původně hláska, dnes vyhlídkové místo.

Chodsko je oblast v Čechách při hranici s Německem, jejíž ochrana byla v minulosti svěřena Chodům. Za tuto službu jim čeští králové tradičně udíleli četná privilegia. Vlastní Chodsko dnes tvoří dvanáct vesnic, soustředěných kolem Domažlic. Dodnes si místní lidé uchovávají výrazné nářečí a udržují své kroje a zvyky. V Domažlicích se každoročně konají Chodské slavnosti. Chcete-li vidět typickou chodskou vesnici, zamiřte například do **Klenčí pod Čerchovem**. Historické jádro tohoto chodského městečka je vesnickou památkovou zónou a nabídne vám pohled na několik typických chodských dvorů.

Důležitým a krásným místem západních Čech je i **Chráněná krajinná oblast a Národní park Šumava**. Turisticky atraktivní je především okolí Špičáku. Nejoblíbenější turistickou trasou je pak cesta k Černému a Čertovu jezeru, dvojici nejznámějších šumavských jezer ledovcového původu.

Centrem rekreace a také sídlem Muzea Šumavy je městečko **Železná Ruda**. Město má sklářskou tradici a je protkáno historií dolování železné

rudy, která mu dala i název. Příjemným zastavením je i městečko **Kašperské Hory** s hradem **Kašperk**. Ve městě je zajímavá expozice vlastivědného muzea, v horní části náměstí se nachází Muzeum motocyklů a expozice českých hraček.

Karlovarský kraj

- sousedí s Ústeckým a Plzeňským krajem, německými spolkovými zeměmi Saskem a Bavorskem
- velikostí a počtem obyvatel se jedná o menší kraj - 370 000 obyvatel
- rozloha: 3 314 km – 4,25% území ČR
- 43% pokryto lesy
- od západu k východu jím protéká řeka Ohře
- nejvyšším bodem je Klínovec – 1244 m
- 3 okresy: Sokolov, Cheb a Karlovy Vary
- největším městem jsou Karlovy Vary – 120 000 obyvatel
- ekonomika: výrazně zastoupeno lázeňství, dalším odvětvím je těžba hnědého uhlí na Sokolovsku a kaolinu na Karlovarsku
- zemědělství: pěstují se brambory, řepka olejka a obilniny – pšenice, ječmen, méně len a kukuřice, chová se skot pro maso a mléko, drůbež a prasata
- průmysl: stáčírny minerálních vod – Kyselka Mattoni, chemický průmysl, sklárna Moser, dechové nástroje v Kraslicích, 2 elektrárny na Sokolovsku – Vřesová a Tisová
- památky: hrad Cheb, Loket, zámek Bečov nad Teplou – relikviář sv. Maura

Krajem porcelánu

Výroba porcelánu je jedním z typických průmyslových odvětví, které už více než 200 let zajišťuje obživu nemalé části obyvatel Karlovarského kraje. Jen v Karlových Varech a blízkém okolí bývalo více než deset porcelánek. Jejich produkty jsou svou vynikající kvalitou a zajímavým designem známé po celém světě. Vždyť kdo z nás nemá doma hrnečky a talířky pocházející z místních manufaktur? „Cibulák“ a „Růžový porcelán“ patří k tomuto kraji stejně neodmyslitelně jako lázeňské prameny.

Slavní rodáci kraje

- **Johann Wolfgang Goethe** – Goethe si zamiloval především Karlovy Vary, které v letech 1785–1823 navštívil celkem třináctkrát. Ve Varech strávil téměř 3 roky svého života a město mu bylo inspirací pro řadu literárních děl.
- **Fryderyk Chopin**, geniální hudebník, navštěvoval v tomto kraji především Mariánské Lázně a Karlovy Vary. V Čechách se objevil celkem čtyřikrát a jeho památka je dodnes velmi živá.
- **Albrecht z Valdštejna**, český šlechtic a vojevůdce, patří k rozporuplným osobnostem našich dějin, které jej jedním dechem označují za zrádce i hrdinu. V roce 1625 byl jmenován vrchním velitelem císařské armády a stal se vévodou frýdlantským. Jeho vojenské úspěchy a moc mu vynesly nabídku Švédska a Francie ke spojení a k pomoci při získávání českého královského trůnu. Valdštejn odmítl, nicméně dobře informovaný císař Ferdinand II. Habsburský jej zbavil velení císařské armády a prohlásil za zrádce. Dne 25. února 1634 byl Valdštejn v Chebu, kde se patrně chystal uzavřít dohodu se Švédy, zavražděn svými vlastními lidmi.
- **Božena Němcová**, jedna z nejvýraznějších osobností kulturního života v Čechách v polovině 19. století, pobývala v roce 1846 ve Františkových Lázních. Bylo jí šestadvacet a trápila se v té době

v nešťastném svazku s komisařem finanční stráže Josefem Němcem. Z její korespondence je patrné, že Františkovy Lázně byly pro vyčerpanou mladou ženu skvělou volbou k odpočinku a dobrým inspiračním zdrojem k tvorbě. Lázeňské prostředí i skladbu společnosti popsala ve svých fejetonech.

- **František Josef I.**, předposlední rakouský císař, významně ovlivnil rozkvět Mariánských Lázní. Město navštívil hned dvakrát. Nejprve v roce 1847 se svými bratry jako mladý arcivévoda, podruhé pak v roce 1904, kdy se tu jako císař setkal s anglickým králem Edwardem VII. V roce 1865 udělil Mariánským Lázním statut města.
- **Karel IV.**, jeden z největších českých panovníků, který pozvedl české země na úroveň nejvyspělejších částí Evropy, měl k ústeckému kraji velmi úzký vztah. Dobře známá pověst praví, že Karel IV. objevil při lovu na jelena horké prameny a rozhodl se zde založit město. Ovšem seriózní historická bádání potvrdila, že na místě pozdějších Karlových Varů žili lidé už ve 13. století a pravděpodobně dobře znali léčivé účinky termálních vod. V roce 1370 udělil Karel IV. tehdejšímu sídelnímu místu práva a svobody, které mělo v blízkém okolí snad jen královské město Loket. Ten byl také častým cílem králových návštěv. Karel IV. jednak do okolí Lokte vyrážel na lov a také si zde vyřizoval státnické záležitosti. V roce 1370 založil panovník Kraslice, město hornictví, dobývání mědi, stříbra a olova. Pobyt Karla IV. připomíná v našem kraji řada památných míst. Například jedna z čtveřice vyhlídkových věží, které obklopují Karlovy Vary, nese jeho jméno.
- **Marie Curie-Sklodowská**, nositelka Nobelovy ceny za fyziku a chemii, propadla kouzlu jáchymovského smolince, z něhož se jí ve spolupráci s manželem Pierrem Curie podařilo izolovat prvky polonium a radium.

- **Tomáš Garrigue Masaryk**, první prezident Československé republiky, literát, filozof a státník, rád využíval nabídku léčebné péče jáchymovských lázní specializujících se především na nemoci pohybového ústrojí.
- **Karel Čapek**, český spisovatel, pobýval v Karlovarském kraji v roce 1917, kdy působil pět měsíců na zámku v Chyši u Žlutic jako domácí učitel v rodině hraběte Lažanského.

Karlovy Vary – itinerář

- autobus nás vysadí u tržnice na Náměstí Republiky a zaparkovat pojedje na parkoviště KOME – ulice Slovenská
- prohlídka Karlových Varů (ulice TGM, Smetanovy sady, nábřeží Teplé, Dvořákovy sady, Sadová kolonáda, Mlýnská kolonáda, Vřídlo, kostel sv. Míří Magdalény, Vřídlo – zvenku, Divadelní náměstí, Grandhotel Pupp, Goethova stezka)
- sraz ve 20:45 u Grandhotelu Pupp, společný odchod k autobusu po červené turistické značce tzv. Goethovou stezkou
- předpokládaný příjezd na ubytování ve 21:30
- penzion Hubertus, většinou dvoulužkové pokoje se sociálním zařízením

Den čtvrtý

- snídaně v 8:00 formou švédských stolů v hotelu
- 9:00 odjezd opět do centra KV k tržnici, autobus bude celý den stát na parkovišti u Terminálu.
- návštěva muzea J. Bechera s ochutnávkou

- pěšky městem po nám již známé trase (v případě pěkného počasí střecha hotelu Thermal – výhled na město), dnes již bude otevřen kostel sv. Máří Magdalény a Vřídlo s Vřidelní kolonádou, individuální volno – u Smetanových sadů trhy s bižuterií, – volno lze využít k procházkám po kolonádách a k pití termální vody, sraz bude u Grandhotelu Pupp a společně pojedeme lanovkou na rozhlednu Diana – možnost oběda, občerstvení, výstup na rozhlednu – 150 schodů, nebo výtah
- lístek z lanovky slouží zároveň jako vstupné na rozhlednu
- nahoře zastávka u MINI Zoo
- pěší cesta dolů – cca 4 km lesem, podrobný program na zítřejší den bude upřesněn

Cesta domů.

Karlovarské městské divadlo

Městské divadlo v Karlových Varech, dříve též Divadlo Vítězslava Nezvala, je pseudorokoková budova z roku 1886, postavená podle návrhu vídeňských architektů Ferdinanda Fellnera a Hermanna Helmera.

První divadelní budova v Karlových Varech s názvem „Comoedi Haus“ stávala v místě dnešního Grandhotelu Pupp. Byla postavena v roce 1717 a její podoba se zachovala na dobové rytině. Jednalo se o asi čtyřicet metrů dlouhou stavbu z prken a rákosí, která fungovala jako letní scéna italských operních společností až do roku 1787, kdy se zřítila během představení.

Základní kámen nového, prvního zděného divadla v Karlových Varech byl položen 15. července 1787. Výstavbu inicioval a finančně zaštil dr. David Becher. O rok později bylo divadlo slavnostně otevřeno Mozartovou operou Figarova svatba. Becherovo divadlo (neboli „Schauspielhaus“), jak bylo divadlo nazýváno, se nacházelo v místech dnešního Městského divadla. Celkové náklady na stavbu divadla s kapacitou kolem 500 míst představovaly 7 000 rakouských zlatých,

z nichž dr. Becher městu bezúročně zapůjčil 4 000. Údajně se jednalo o nádhernou stavbu, nicméně pouze zvenku. Vnitřní zařízení i technické zázemí bylo skromné, až chudé.

V divadle se postupně vystříдалo osmnáct ředitelů, z nichž nejznámějším je zřejmě Josef Lutz, který ve spolupráci s ředitelem orchestru, Josefem Labitzkým s úspěchem uváděl i ty nejnáročnější opery. Divadlo se však začalo potýkat s dalšími technickými a hygienickými nedostatky a od roku 1870 se začalo diskutovat o výstavbě nového divadla. V Becherově divadle se naposledy hrálo v září 1884.

Vznik dalšího divadla byl provázen technickými problémy a průtahy ohledně stavební parcely, byla dokonce zrušena soutěž o výstavbu. Složitou situaci navíc zkomplikovaly požáry Národního divadla v Praze a požár divadla ve Vídni, a dokonce i požár starého karlovarského divadla v roce 1883. Z toho důvodu musely být návrhy přepracovány tak, aby splňovaly přísnější bezpečnostní předpisy.

Projekt na nové divadlo byl zadán vídeňskému ateliéru Ferdinanda Fellnera a Hermanna Helmera, přičemž měl být kladen důraz na zvýšenou bezpečnost nové budovy: strop, galerie, schody a další místa měla být z výhradně nehořlavých a ohnivzdorných materiálů. Zcela novým prvkem bylo zavedení elektřiny, umožňující lepší osvětlení a ventilaci.

V srpnu 1884 byla stržena budova starého divadla a výstavba nového divadla byla zahájena v říjnu téhož roku. Po dvou letech byla dokončena divadelní budova v historizujícím pseudorokokovém stylu, která společně s Grandhotelem Pupp a Císařskými lázněmi tvoří výjimečně nádhernou kompozici. Náklady na výstavbu velkolepého divadla „Stadttheateru“ s kapacitou 700 míst dosáhly téměř 600 000 rakouských zlatých.

Velmi významnou složkou divadla byla výzdoba interiérů. Autory maleb na stropní klenbě, fresek nad proscéníem a ručně malovaných opon s motivem oslavy básnického umění byli mladí vídeňští umělci, bratři Gustav a Ernst Klimtovi a Franz Matsch. Další vídeňský umělec, Theodor

Friedl, je autorem sochařské výzdoby, zejména ve foyeru, a sousoší Múzy a Gryfové na průčelí budovy. Pseudorokokové osvětlení v celé budově je pak dílem architektů Fellnera a Helmera.

Samotná výstavba probíhala bez větších komplikací a v květnu 1886 byl slavnostně zahájen provoz.

První české profesionální divadlo

Vzhledem k rostoucí náročnosti představení byly v roce 1910 v divadle provedeny některé úpravy. Další pak následovaly koncem dvacátých let 20. století.

Novinkou roku 1939 bylo zahájení celoročního divadelního provozu, a zároveň zde poprvé současně působily činohra, opera i balet.

Po druhé světové válce divadelní budovu využívala Rudá armáda, jako dočasný Armádní kulturní dům. Po několika měsících však již divadlo znovu sloužilo svému původnímu účelu. V téže době vzniklo první české Oblastní divadlo. V září 1945 zahájilo činnost hrou Josefa Kajetána Tyla „Jiříkovo vidění“.

V 50. letech 20. století bylo nutné kvůli poškození z doby války i poválečných let provést některé opravy, včetně interiérů – restaurovány byly malby.

Celková rekonstrukce před stým výročím otevření divadla pak byla naplánována na září 1976. Oprava byla zamýšlena ve dvou etapách, z finančních důvodů však byla realizována pouze etapa první. Ta trvala dva roky a opravy se při ní dočkaly zejména interiéry (štuková výzdoba, nová sedadla, osvětlení včetně lustru apod., dále bylo nainstalováno nové protipožární zabezpečení, rozvody elektřiny a zvukotechniky apod.).

Divadelní soubor se během prací musel uchýlit do dočasných prostor, nejprve to byl K-klub v Rybářích.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat budování divadelních staveb ateliéru Fellner a Helmer na našem území po stránce historické, kulturní a společenské. Práce se tedy nevěnuje pouze architektuře, ale i kulturnímu dění. Úmyslem bylo také z pohledu dějin architektury vysledovat společné prvky budov a jejich celkové charakteristiky, srovnat stavby a zhodnotit vývoj ateliéru celkově. Tvorba vídeňského ateliéru je totiž v otázkách kulturního vývoje a vlivu pro české území a společnost zásadní. Neprávem stojí v pozadí konkurenční tvorby jiných architektů působících v devatenáctém století, neboť přispěla svou měrou stejně zásadně. Je nutné si uvědomit, že Fellner a Helmer jsou také jednou z příčin urbanizačního vývoje výše zmíněných měst a měli prvotně nezamýšlený, ale přesto existující vliv na dnešní pohled na onu dobu.

Při hodnocení, jakým způsobem a proč byly stavby ateliéru zadávány, jsem objevila, že jak v pramenech, tak v odborné literatuře se neustále objevuje jedno velké pozitivum firmy, a sice že byla schopna dodržet stanovený rozpočet nebo vytvořit rozpočet takový, na jehož základě bylo možno stavbu zrealizovat bez dalšího narůstajícího finančního zatížení. To je ovšem pravda jen do jisté míry, jelikož z textu jasně vyplývá skutečnost, že finanční plán byl překročen minimálně v padesáti procentech případů. Tvrzení, že jednou z největších předností bylo dodržování plánovaného rozpočtu, považuji za nepřesné. Neprošlo totiž dostatečným komplexním komparačním zpracováním.

Hledání odpovědí na otázky společných prvků ateliéru Fellner a Helmer a vyslovení konkrétních myšlenek k této problematice se dosud nevěnuje žádná publikace a právě v tomto spatřuji přínos bakalářské práce. Třetí část má podobu zájezdu se všemi náležitostmi, které k němu patří. To je propojení multidisciplinární linie studovaného oboru a měl by přiblížit i to, jakým způsobem můžeme divadelní stavby Fellner a Helmera vnímat dnes. Podle mého soudu totiž ateliér F&H nemá jinde na světě obdoby.

Fellner a Helmer totiž dokázali, že úspěch nemusí nutně znamenat ortodoxní originalitu, ale preciznost, spolehlivost, organizovanost a kritické myšlení jim vyneslo zadání na dvě stě projektů na evropském kontinentu. O skvělé organizovanosti svědčí i fakt, že byli schopni pracovat až na třiceti stavbách současně, což málokdo dokázal. Fellner a Helmer také inspirovali další architekty do období 20. století, zasloužili se o položení základů moderní architektury. Prvky, které na svých budovách použili, jsou stále atraktivní a jejich odkaz slouží svým původním účelům až do dnešních časů.

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Archiv města Brna, fond Německé divadlo I, in. č. 72, 73

Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, fond Městská národní výbor, in. č. 46 a fond Archiv města Jablonec nad Nisou in. č. 1686, 2398, 2405

Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Městské divadlo Karlovy Vary 1817 – 2004

Státní okresní archiv Liberec, fond Archiv města Liberec, TSML 23, karton 17

Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Sběrka map a plánů, in. č. P/I-38, P/I – 46, P/I - 47

Literatura:

Milan AIGUSTIN a kol., *50 let českého profesionálního divadla v Karlových Varech 1945 – 1955*, Karlovy Vary 1999.

Luděk BENEŠ – Karel HERČÍK – František SKŘÍPEK a kol., *Městské divadlo Mladá Boleslav 1909 – 1999*, Mladá Boleslav 1999.

Gerard M. DIENES, *Die architekten der Illusion*, Graz 1999.

Zdeněk DIGRIN a kol., *Divadlo F. X. Šaldy 1945 – 1960*, Varnsdorf 1960

Jan GEHL, *Život mezi budovami*, Brno 1996.

Jaroslav HEROUT, *Slabikář návštěvníků památek*, Pardubice 1994.

Jaroslav HEROUT, *Staletí kolem nás*, Praha 1981.

- Jiří HILMERA, *Česká divadelní architektura*, Praha 1999.
- Hans-Christoph HOFFFMANN, *Die Theaterbauten von Fellner und Helmer*, München 1966.
- Radmila HRDINOVÁ a kol., *Sezóna 1981 – 1982*, Liberec 1982.
- Jiří JANÁČEK, *Čtyřikrát městske divadlo Liberec (Stadttheater Reichenberg) 1883–1938*, Liberec 2004.
- Vladislav JÁCHYMOVSKÝ, Jiří ZÁVIŠ, *Divadlo v Karlových Varech*, Karlovy Vary 1991.
- Alfréd JAVORIN, *Divadla a divadelní sály v českých krajích*, Praha 1949.
- Roman KARPAŠ, *Kniha o Liberci*, Liberec 1996.
- Pavel KOHN a kol., *10 let českého divadla v Karlových Varech*, Karlovy Vary 1955.
- Karel NEJDL, *Dvě století od založení karlovarského zděného divadla. 50 let českého profesionálního divadla v K. Varech*. Karlovy Vary 1995.
- Jiří ORT, *Budiž světlo žárové/Es werde glühend licht*, Brno 2007.
- František PADRTA, Jan STRNAD, Dieter KLEIN, *Městske divadlo v Jablonci nad Nisou*, Jablonec nad Nisou 1998.
- V. F. RUDOLF – Jan SLAVÍK – K. KRAUS a kol., *Mladá Boleslav ve službách doby a pokroku*, Mladá Boleslav 1912.
- Petr SYROVÝ, *Dobrodružství architektury*, Praha 1999.
- Oldřich ŠEVČÍK, *Architektura – historie – umění*, Praha 2002.
- Zdeněk ŠMÍD, *Mé staré dobré Vary*, Praha 1999.

Karel TAUŠ, *K padesátiletému jubileu českého divadla v Brně*, Brno 1934.

Tomáš VRBKA, *Historie divadla v obrazech a datech*, Praha 2004.

Jindřich VYBÍRAL, *Česká architektura na prahu moderní doby*, Praha 2002.

František ZATLOUKAL, *Karlovy Vary*, Karlovy Vary 1898

Pavel ZATLOUKAL a kol., *Architektura 19. století*, Praha 2001, s. 133.

Anna ZÍDKOVÁ, *Fellner a Helmer v Karlových Varech*, Karlovy Vary 1997.

Pavel ŽUR, Martin KOREC, Jana ŠVECOVÁ, *Městské divadlo Jablonec nad Nisou*, Liberec 2007.

Ostatní literatura:

neznámý autor, *Divadlo F. X. Šaldy v Liberci*, Liberec 1984.

kolektiv autorů, *Divadlo v Karlových Varech*, Karlovy Vary 1999.

Internetové zdroje:

Mestske divadlo Jablonec nad Nisou. *divadlojablonec* [online] [cit. 2014-01-15] Dostupné z: <http://www.divadlojablonec.cz/program/mestske-divadlo/prodana-nevesta15>

Narodni divadlo. *archivnidokumenty* [online] [cit. 2015-04-04] Dostupné z: <http://archiv.narodni-divadlo.cz/default.aspx?jz=cs&dk=seznamarchdoc.aspx&pn=456affcc-f500-5000-aaff-c11223344aaa>

Mestske divadlo Jablonec nad Nisou. *divadlojablonec* [online] [cit. 2015-04-04] Dostupné z: <http://www.divadlojablonec.cz/o-nas-historie-divadla/>

Hotel Na Baste Jablonec nad Jizerou. *hotelnabaste* [online] [cit. 2015-03-15] Dostupné z: <http://www.hotelnabaste.cz/cs/>

Obec Radlo. *radlo* [online] [cit. 2015-03-15] Dostupné z: <http://www.radlo.cz/rozhledna-cisarsky-kamen/>

Kdykde. *kdykde* [online] [cit. 2015-03-15] Dostupné z: <http://www.kdykde.cz/calendar/kdykde/269084-hoffmannovy-povidky-divadlo-f-x-saldy>

Dfxš. *saldovo-divadlo* [online] [cit. 2015-03-15] Dostupné z: <http://www.saldovo-divadlo.cz/o-divadle/historie/>

Mestske divadlo Mlada Boleslav. *mdmb* [online] [cit. 2015-03-16] Dostupné z: <http://www.mdmb.cz/AboutUs>

Autoskola a autodoprava Jarkovsky Dobruska. *autoskola.dobruska* [online] [cit. 2015-03-16] Dostupné z: <http://www.autoskola.dobruska.cz/doprava.htm>

Ticketart. *mestskedivadlojablonecnadnisou* [online] [cit. 2015-03-16] Dostupné z: <http://vstupenky.ticket-art.cz/mista/mestske-divadlo-jablonec-nad-nisou-64/>

Lipa Musica. *lipamusica* [online] [cit. 2015-03-18] Dostupné z: <http://lipamusica.cz/liberec-divadlo-f-x-saldy>

Karlovarske městské divadlo. *karlovarske-divadlo* [online] [cit. 2015-03-22] Dostupné z: <http://www.karlovarske-divadlo.cz/cz/divadlo/historie/>

Příloha 1 - fotodokumentace

Městské divadlo v Karlových Varech

obr. 1 – vlastní fotografie

obr. 2 - vlastní fotografie

obr. 3 - vlastní fotografie

obr. 4 – vlastní fotografie

Městské divadlo v Mladé Boleslavi

obr. 5 – vlastní fotografie

obr. 6 – vlastní fotografie

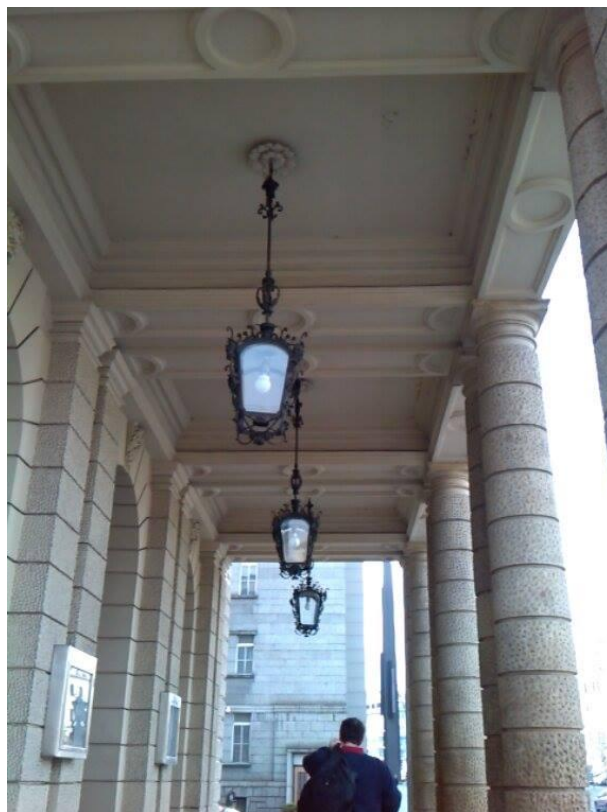

obr. 7 – vlastní fotografie

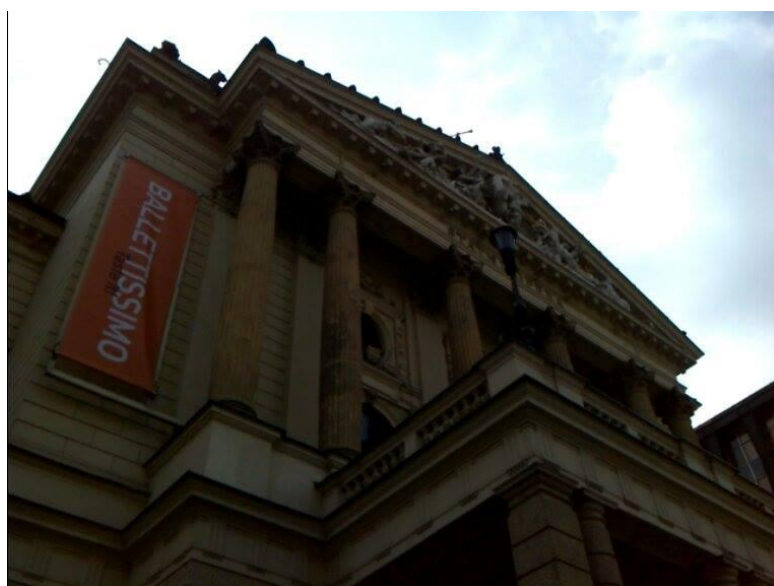
Státní opera v Praze

obr. 8 – vlastní fotografie

obr. 9 – vlastní fotografie

obr. 10 – vlastní fotografie

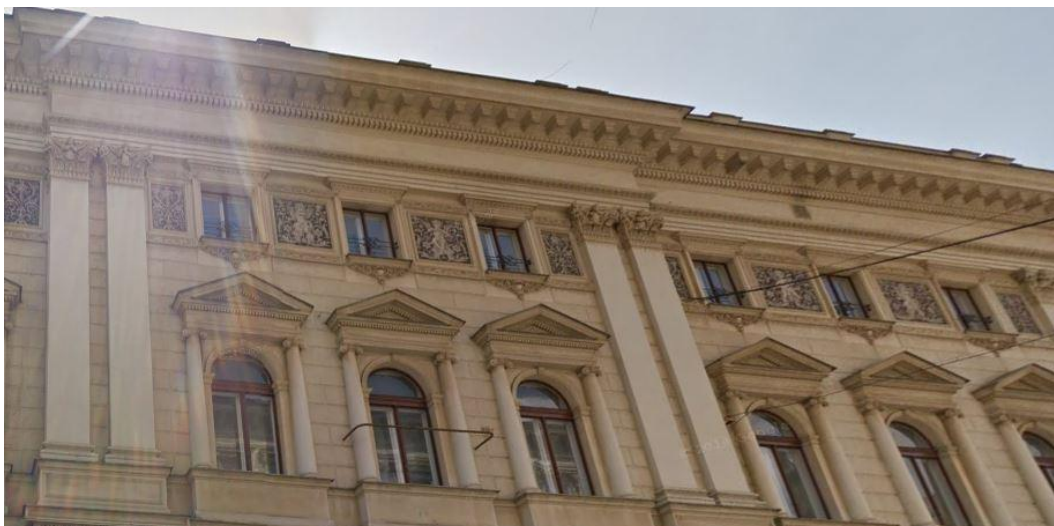
Mahenovo divadlo v Brně

obr. 11 – vlastní fotografie

obr. 12 – vlastní fotografie

obr. 13 – vlastní fotografie

Městské divadlo v Jablonci nad Nisou

obr. 14 – vlastní fotografie

obr. 15 – vlastní fotografie

obr. 16 – vlastní fotografie

Městské divadlo v Liberci

obr. 17 – vlastní fotografie

obr. 18 – vlastní fotografie

obr. 19 – vlastní fotografie

obr. 20 – vlastní fotografie

Příloha 2 – propagační tiskovina

Propagační leták – obr. 21

Stopy vídeňského ateliéru v českých krajích

čtyřdenní poznávací zájezd zaměřeni na divadelní budovy vídeňského architektonického ateliéru *Fellmann, Hellmann*

7. – 10. květen 2015

Jablonec nad Nisou
Liberec
Mladá Boleslav
Karlovy Vary

* 3 x ubytování v hotelu, 3 x polopenze, doprava
luxusním zájezdovým autokarem, vstupné na
divadelní představení

4 599,-

